

RIIGIKOGU

5. istungjärk **Protokoll nr. 96 (6).**

1922. a.

Sisu: 1. Riigikogu abiesimehe A. Kerem'i õiendus O. Gustawson'i kõne asjus. — 2. Asunik-
kude ehituslaenu seadus I lugemisel. Wastu wõetud. — 3. Riigi 1922 aasta eelarwe I lugemisel. —
4. Järgmise koosoleku aja ja päewakorra kindlaksmääramine.

Riigikogu koosolek 16. märtsil 1922. a. kell 5 p. I. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 75 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab: abiesimees **K. Wirma** ja pärast abiesimees **A. Kerem**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse lauas: Riigiwanem **K. Päts**,
töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, hari-
dusminister **H. Bauer**, sõjaminister **J. Soots**,
kohtuminister **J. Reichman**.

Koosolek algab kell 5,25 min.

Juhataja K. Wirma: Awan Riigi-
kogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu
liigetele kätte jagatud. Ettepanekuid ei
tehta. Sellega on päewakord
wastu wõetud niisugusel ku-
jul, kui ta wälja jagatud oli.
Enne kui päewakorra juurde minna on
Riigikogu abiesimehel Kerem'il sõna fak-
tiliseks märkuseks.

1. Abiesimehe A. Kerem'i õiendus O. Gustawson'i kõne asjus. Abiesimees **A. Kerem:** Eelmise koosoleku lõpul wõttis rkl. Laidoner sõna asjaliseks märkuseks ja tõi ette, nagu oleks rkl. Gustawson oma kõnes kindral Tõnisson'i wargaks nimetanud. Mina kui koosoleku juhataja ei saanud muidugi selle wastu waidlema hakata, ka ei olnud minul koosoleku stenogrammisid käepärast. Nüüd olen ma stenogrammid läbi waadanud selle kohta, kas sarnast otsekohest nimetust on olnud ja mina pean ütleva, et siit stenogrammi-dest mina küll ei leia, et kindral Tõnisson'i otsekohe oleks wargaks nimetatud.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb päewakorra juurde. Kuna aruandja kohal ei ole tuleb esimene päewakorra-punkt edasi paigutada. Samuti ei ole II päewakorra-punkti aruandja kohal, nii et arutusele tuleb III päewakorra-punkt.

2. Asunik- Rahaasjanduse ehituslaenu komisjoni aru- seadus — andja A. Ehrlich: I lugemisel. Asunik- kude ehituslaenu seaduse tarwidust ei

pruugi mina siin pikemalt põhjendama hakata, sest igauhele Riigikogu liikmele on enam kui selge, et asunikud oma käe peal oma kruntidel uusi ehitusi algada ei saa, kuna nende warandusline jõud seda ei luba. Seda silmas pidades esines Wabariigi Walitsus Riigikogule seaduseel- nõuga, mis ära määras, et 1922 ja 1923 a. eelarwetesesse üles wõetakse 100 miljoni marka asunikkudele ehituslaenu andmi- seks. Seda seaduseelnõu waadati nii- hästi rahaasjanduse alankomisjonis kui ka rahaasjanduse üldkomisjonis läbi ja tehti mõningaid parandusi. Esiteks oli Wabariigi Walitsuse eelnõus ette nähtud, et see laen saab antud rahaministeeriumi kaudu, kuna rahaasjanduse komisjoni koosolekul rahaministeeriumi esitaja sel- lele wastu waidles ära tähendades, et kõik asjaajamine, nagu selle laenu wälja- andmine, protsentide sissenõudmine selle laenu pealt, selle laenu äratarwitamise üle walwamine on põllutöoministeeriumi peale pandud, nii et rahaministeeriumil õieti mingit tegemist sellega ei ole. Neid põhjendusi arwesse wõttes parandas rahaasjanduse komisjon seaduseelnõu selles mõttes, et laen wälja antud saab põllutöoministeeriumi kaudu. Teiseks määras rahaasjanduse komisjon laenu wäljaandmise korra kindlaks. Walitsuse poolt oli 100 milj. marka 1922 ja 1923 a. peale määratud, ilma kindlaks määramata kui suur osa kumbagil aastal wälja anda tuleb. Rahaasjanduse komisjon määras kumbagil aastal 50 milj. wälja anda. Tooni- tati küll, et tänawu aasta laenuandmine seaduse wäljaandmise tõttu wiibib, et sel- leks ajaks talwetee lõppemas on, nii et tarwilist ehitusmaterjaali wälja wedada ei saa, kuid teiselt poolt, eriti põllutöömi- nisteeriumi esitaja poolt, toodi ette, et inwentaari laenust, mis minewa aasta sügisel wälja anti, osa just ehitusmater-

jaali ostmiseks ära on tarwitud. Põllutöoministeeriumi esitajad arwawad, et osa kõnealolewast laenust siis selle osa inwentaari laenu kustutamiseks tarwitada tuleb, mis ehitusmaterjaalide ostmiseks senni ära on tarwitatud. Nii läheks käesolewal aastal 35 milj. marka otsekohe ehituste peale, kuna 15 milj. selle inwentaari laenu tagasimaksmiseks saaks tarwitatud, mis asunikude poolt ehitusmaterjaali ostmiseks on tarwitatud. Siis otsustati weel seaduse pealkirja lühendada ja seda lihtsalt „Asunikude ehituslaenu seaduseks“ nimetada. Need oleks olulised parandused, mis komisjoni poolt seaduse enese juures tehtud. Arutuse all oli muuseas ka küsimus, kas ei tuleks seaduses eneses juba ära tähendada ligemalt küsimused, kuidas wiisi laen tuleb välja anda, protsentide määr ja laenu kustutamise kord; üldse terwe selle seadusega, selle laenuga seotud küsimused, mis nüüd seaduse § 2 järele Wabariigi Walitsuse poolt väljaantawate määruste põhjal kindlaks määratakse. Seda küsimust kõikkülgsest läbi kaaludes, jäi rahaasjanduse komisjon arwamisele, et kuna see küsimus weel uus on, tuleks ehk weel muudatusi ette wõtta ja sellepärast ei oleks küllalt otstarbekohane seaduses eneses kõiki neid küsimusi lõpulikult kindlaks määrata. Sellepärast wõeti seaduse paragrahwid sel kujul wastu, nagu nad Wabariigi Walitsuse poolt ette pandud olid. Oli weel rääkimine laenuprotsentide kohta, — kas ei ole ehk mitte kartust, et Wabariigi Walitsus, rahaministri pealekäimisel, liig kõrgeid protsenta selle laenu pealt asunikudelt wõtma hakkab. Teiselt poolt arwati aga, et kui kõigi teiste küsimuste lahendamise Wabariigi Walitsuse hooleks antakse, siis ka protsentide wõtmine Wabariigi Walitsuse määrata tuleks jätta, soowiga, et walitsus kõrgemaid protsenta ei wõtaks, kui tema enese poolt juurdelisatud projektis ära tähendatud, see on 2%. Arwati, et just see protsendi summa selle laenu otsekohesteks walitsemise kuludeks ära läheb. Küll awaldas rahaasjanduse komisjon soowi oma läbirääkimistes, kuidas seda määrust muuta, kuid lõpuks arwati, et kui see seadus rahaasjanduse komisjoni poolt esitatud kujul wastu wõetakse, siis neid soowiawaldusi eelarwe-komisjonis arutada wõiks, sel puhul, kui need 50 miljoni, mis sel aastal väljaandmisele tulewad, seal arutuse all on. Waidluse all olewad küsimused olid nimelt järgmised.

Ma tutwustan Riigikogu nendega lühidalt. Esiteks arwati, et laenuandmine peab kiirelt sündima, et asunikud 3 nädala jooksul palwekirja sisseandmise päewast arwates peaksid teada saama, kas laenuandmine jaatawalt wõi eitawalt otsustatud on. Teiseks oli arwamine, et selle raha väljaandmine ei peaks sündima otsekohe ringkonnawalitsejate kaudu, waid et asunikud ise peaksid selle raha, oma laenu, wastawast rahaasutusest välja wõtma, nimelt selle seaduse määrustes ettenähtud riigi rahaasutustest ja rentidest tshekkide wastu, mis ringkonnawalitsejate poolt välja antud. Arwati, et wasasel korral ringkonnawalitsejatel erakorralisi sõituseid oleks, teiseks tuleks neil wõrdlemisi suuri summasid linnast ära tuua ja neid oma juures hoida, kui asunikud õigel ajal nende järele ei tule, kuna selleks rahakapid puuduwad. Sellepärast arwati, et see asunikudele just iseäranis suurt raskust ei tee, kui nemad korra linna sõidawad raha järele, kui selle rahasaamise kindlustuseks juba tshekk käes, ja nad julged wõiwad olla, et nad raha tingimata kätte saawad. Kolmas soowiawaldus, mis ette kanti, käis laenu ünberarwamise aluse kohta, nimelt arwati, kas rukis küllalt kohaseks aluseks on. Arwati nimelt, et siis kui ikalduse aasta juhtub, asunikul enesel ülespidamine õige raskeks läheb, seal juures aga rukkisaadusest otsekohe rukki hind ära ripub ja sellega siis ka wõla suurus kasvab. Nii oleks rukis väga kõikuwaks aluseks. Teiselt poolt teame aga väga hästi, et asunikude kongressidel seda küsimust arutatud on ja seal arwati, et aluseks ikkagi tingimata rukis tuleks wõtta. Igatahes neid küsimusi arutati komisjonis, kuid mingit kindlat otsust ei tehtud, just selle põhjendusega, et need küsimused weel kord eelarwe-komisjonis arutusele tulewad sel puhul, kui selle summa eelarwesse paigutamine ette wõetakse. Selles osas, mis määruste kohta käib, nagu ma juba tähendasin, rahaasjanduse komisjon mingit ettepanekut ei tee, waid siin olid ainult üldised läbirääkimised. Komisjonis tehti ainult 3 parandust, mis Riigikogu liigetele ka kätte on jagatud. Rahaasjanduse komisjoni nimel panen ette seda seadust I lugemisel wastu wõtta.

J u h a t a j a K. W i r m a: Rahaasjanduse komisjoni poolt on ettepanek tehtud seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

(Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on see seadus I lugemisel vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

Juhatama hakkab abiesimees A. Kerem.

3. Riigi 1922 a. K. Ast (sd.): Lugu-eelarwe — peetud rahwaesitajad. I lugemisel. Olgu tunnistatud, et wõttes sõna täna wuse eelarwe arutamise puhul, asun teatud ja õige tuntawa ärewusega oma ülesande täitmisele, sest Eesti riigis on kogunud väga palju sarnast põletisainet, millest väga raske puudutamata mööda minna on, kuid mille puudutamine samal ajal väga raske ja wastumeelt on. Mullu, kui härra rahaminister esitades Riigikogule eelarwe ettepanekut, oma kõne samalt kõnetoolilt pidas, arwasid walitsewad enamusrühmad kui ka parlamendi keskrühm, et sel puhul midagi iseäralikku ütelda ei ole ja et wõimalik on waikides asuda eelarwe sõelumisele komisjonis. Pärast selgus ometi, nimelt praeguste eelarwe kõnede puhul, et asi nii ei ole, et õige palju kogunud oli rahwasaadikute südame peale, mida nad eelarwe arutamise puhul wälja ütelda tahtsid. Ja ka keskerakonna esitaja ise, härra Anderkopp, keda nagu ma kuulsin, kas õigusega wõi eksikombel peetakse selle ütelse autoriks, et kõnelemine eelarwe puhul „paljalt lobisemine“ on... (A. Anderkopp (tõer.): Tähendab — üle arune. Naer.) — ka tema ei wõinud waikida, waid kõneles rohkesti poolteist tundi ja, nagu kuulsime, oli temalgi õige palju südame peal, ja ta pidi paar korda rusikaga vastu kantslit lüües ütlema, et nii edasi minna meie ei wõi. Mispärast omal ajal eelarwe arutamine mitte selles korras ei sündinud, nagu see parlamentides üldharjumuseks on saanud, seda teawad meie walitsewad rühmad; aga mina arwan, et peapõhjus on siin meie walitsewate erakondade poliitika, jaanalinnulikkus, wabandage, ja liig suur parteiline hullus ning enesearmastus. Arwati nimelt, et mattes waikides eelarwet komisjoni, sellesamaga leitud on ka piksewarras, mis opositsiooni energiat wõib halwata. (A. Anderkopp (tõer.): Kuidas on energiat halwatud?) Energiat olete sellega halwanud, et eelarwet mitte alguses, kui huwi tema vastu tugew oli, arutusele ei wõetud, waid et seda arutati kinnistel

koosolekutel. Ajakirjandusele ei antud wõimalust ligi pääseda ja tema pidi iseenda initsiatiivil komisjoni tööde kohta informatsiooni muretsema. Meie kõik peame konstateerima, et eelarwe arutamine ei ole seda wastukõla leidnud, ka ajakirjanduses mitte, mida ta tõepoolest leidma oleks pidanud. Walitsewatel erakondadel läks korda tarwilikku huwi eelarwe vastu lamedaks lüüa. Et teie aga opositsiooni erakondade energiat oleks suutnud wähenendada, seda ometi mitte. Ja mispärast? Lihtsalt sellepärast, et teie jaanalinnu poliitika niisama lühinägeline oli, kui jaanalinnu endagi juures; et teie oma pea pesasse peitsite, kuid saba, mis walitsewal koalitsioonil praegu väga kirju on — kollane-must-roheline — jäi wälja ja paistab kaugele silma. Kui ebamugaw see teile ka ei ole, lubage siiski, et ma mõned suled sellest sabast nopin. (Wahelhüüe: Äрге saba alla minge.) Ma wõin teid algusest peale kohe rahustada, et ma mitte wõrdlema ei kipu, nagu eelmised kõnelejad, kes eelarwe puhul on esinenud, meie riigi eelarwe summe teiste riikide eelarwete wastawate summadega. Ei taha seda tol lihtsal põhjusel, et ei ole olemas ühtki riiki, mida wõiksimine ideaalseks pidada. Wõrdlemisel on muidugi oma mõte, kuid kaugele meie sellega siiski ei saa. Mina tahan käesolewat eelarwet tarwitada selle poliitika walgustuseks, mida on ajanud praegune koalitsiooni walitsus. Teiste sõnadega — ma tahan ette wõtta wäikese jalutuskäigu meie walitsewate erakondade poliitilistesse umbtäna watesse. Praegusele koalitsiooni eelarwele on antud ju pass wäljasaatmiseks ja propeller Riigikogu ette sõitmiseks walitsewate erakondade poolt. Peab tähendama, et walitsewatel erakondadel on alati rohkesti propellerid: ühed selleks, et oma asja lükata ja teised selleks, et suurt kära teha. (Naer.)

Käies kuldse põhimõtte järele, s. o. et kõige pealt peab igast asjast head kõnelema, asetan küsimuse: mis on praeguses eelarwes head? Kõige pealt on hea see, et ta üldse olemas on, sest tema kaudu on wõimalik omandada teatawat ülewaadet meie riigi majanduslisest seisukorrast, kui ka sellest, kuidas neid summe tarwitatakse, mis kodanikud riigile maksawad. Head ja otstarbekohased on summad, mis on määratud, näit., hariduse otstarbeks. Kuid üldiselt tundub meie eelarwe oma wäljaminekute suhtes ebakultuurilisena.

Loomulik on, et meie otsekohe mitte väljaminekute juurde ei astu, vaid enne sissetulekute juures peatame. Peab ütleva, et meie sissetulekuidki ei või mitte kultuurilisteks ega kodanikkude seisukohalt õiglaseks pidada. Sissetulekuid on eelarwes ette nähtud 5 miljardi 512 miljoni 417 tuhat ja peale selle veel väike saba. Sissetulekuid otsekohestest maksudest näeb eelarwe ette ainult 674.700.000 mrk. On juba räägitud, et see väga väike protsent on võrreldes teiste riikidega, kui ka absoluutselt võttes. Mispärast meil nii vähe sissetulekuid otsekohestest maksudest on ette nähtud, selle kohta toovad paljud ette, et meil ei olewat veel tarvilikka seadusi välja töötatud, meil ei olewat üldse eeldusi otsekoheste maksude jaoks. Peale selle avaldatakse kahtlust, kas otsekoheste maksud küllalt otstarbekohased on. Niiwiisi võib ju seletada. Kuid ma luban endale ometi küsida: kas Wabariigi Walitsus ja walitsewad rühmad on kunagi waewaks võtnud järele kaaluda, mida meil võimalik oleks ette võtta maksude õiglasemaks tegemiseks? Meie poolt on walitsuse tähelpanu selle peale juhitud, et meie peaks ometi kord sõjaaegse väärtuste juurdekaswumaksu peale tähelpanu pöörama, sest meil on palju neid, kes sõjaajal väikese waewaga suured warandused kokku ajasid, peasjalikult teiste kodanikkude kulul. Õeldakse, et ei olewat kerge sarnast maksu läbi wiia. Ma ei ütle ka, et seda kerge läbi wiia on, aga meie küsime, kas on walitsusel üldse tahtmist olnud uue maksu loomiseks, kas on walitsuse poolt selleks samme astunud, et näituseks statistilist materjaali koguda. Awalikult ei ole sarnaste andmete kogumisest mitte midagi kuulda; järjelikult leiame, et walitsusel, kui ka walitsewatel rühmadel soowigi ei ole rewideerimist käsile võtta maksusüsteemis, et seda paremale järjele seada. Et sarnast soowi meie walitsewatel erakondadel tõepoolest mitte ei ole, näitab juba see asjaolu, missugusesse seisukorda on lastud sattuda meie maakonnawalitsuste ja ka linnade kassad. Et sellest küsimusest juba enne mind rohkesti räägitud, siis ei hakka mina maakonna büdshettidest enam kõnelema, vaid tuletan ainult meelde, et siit keskmistest ridadest ja nimelt just tööerakonna ridadest keegi minu seltsimees Jõeäär'i kõne puhul tähendas, — olewat just walitsuse poliitika, et maakondade omawalitsusi ära häwitada. Selle kohta pean ütleva, et on tõepoolest jutte olnud maakonnawalitsuste ära-

tamisest, kui ka sellest, et omawalitsuse astmeid peaks teistmoodi korraldatama. (Siseminister K. Einbund: Ei ole õige.) Lubage, härra siseminister, minul kõnelda! Riigikogus leidub kõigis rühmades inimesi, kes arwawad, et ühejärguine omawalitsus on otstarbekohasem, kui praegune kaheastmeline. Omal ajal jäeti Asutawas Kogus omawalitsuse küsimus just sellepärast käsile wõtmata, et omawalitsuse astmete küsimuses taheti selgusele jõuda, kuna rühmadel selles asjas kindlat seisukohta ei olnud. Wahepeal on aga ikka rohkem hääli selle kasuks kuuldawale tulnud, et maakondade omawalitsustele ära kaotada. Mina ei ütle selle kohta midagi, see on sarnane küsimus, mille üle peab tõsiselt järele mõtlema ja milles ainult sellel on õigus kaasa kõnelema, kes ennast ses küsimuses kodus tunneb olewat. Ma toonitan aga ainult, et kui olekski üldine arwamine meil sarnane, et maakondade omawalitsused tulewad ära kaotada, siis ei tuleks neid, anstatud liärrad, ometi sarnasel teel kaotada kui kaotati Saaremaa maakonnawalitsus krediidid puudumise läbi. Ta ei suutnud oma wäijaininekuid katta ja pidi suurema korralagedust kaasa tuues. Edasi on ju aru saadaw, et kui tahetakse meie maksuaparaati korda seada ja iseäranis otsekoheste maksude sissekasseerimist paremale alusele panna, siis kõige pealt omawalitsuste üksuste korraldamisest peale peab hakkama, mitte aga nende lõhkumisest. Ma küsin: miks ei ole walitsus siimaani võimalikuks pidanud esineda Riigikogu ees omawalitsuse seaduseelnõuga? Iseäralikku raskust ei oleks pidanud see sünnitama, sellepärast et üks õige asjatundlik projekt meile juba Asutawast Kogust päranduseks jäi. Teiseks saatis Wabariigi Walitsus pärast Asutawa Kogu laialiminemist ühe väga asjatundliku inimese wäljamaale sealseid omawalitsusi uurima. Kuid sealt enam edasi ei jõutud. Meie jõuame küll aga mitmes teises küsimuses edasi, nagu näituseks standardi küsimuses, milles meie juba niikaugele oleme saanud, et meie seadusandlisel teel tublisti krediidite kulutades ning projekte valmistades, endisi risticõjaaegseid märke restaureerima hakkame.

Keegi teist, austatud härrad, ei waidle selle wastu, et riigi sissetulekud ainult siis wõiwad terwed olla ja ka riigi majandus ainult siis wõib kosuda, kui kogu meie majandusline elu terwislisele alusele on seatud. Kuid lubage küsida: mida on praegune walitsus teinud, et terwendada

meie majanduslist elu? Wõtame kõige pealt näituseks asunikude küsimuse, mida kahtlemata peetakse kõige põlewamaks küsimuseks. Kas ei ole asunikud otse kui tuule peale asetatud oma elujärje poolest? Kõige imelikum asunikude majanduspoliitikas oli nimelt see, et asunikudele määrati prooviaastad. Inimestel, kes alles elama asuwad ja oma elujärge alles kohendawad, tekib kahtlus, kas sinna üldse midagi rajada maksab, kuhu tal wõimalus pole oma maalapikest saada. (A. Tupits (põl.): Aga maaseadus?) Maaseaduses ei leia Teie midagi selle sarnast. Maaseaduses leiate ainult seda, et maatagawarade kasutamiseks on õigus otsekohestel maaharijatel ja peale selle veel ka kultuurilistel ettewõtetel ja riigil endal. Rohkem ei leia Teie maakasutamise kohta maaseadusest midagi, küll aga räägitakse seal abiandmisest asunikudele. Tekib küsimus, kus on endale prooviaastad aluse saanud. Erimäärustest. Need erimäärused on välja töötatud põllutööministeeriumis ja osalt wõi suuremal määral Wabariigi Walitsuse poolt kinnitatud; muu osa neist määrustest, mis mitte Wabariigi Walitsuse otsustamise alla ei käinud, otsustas põllutööministeerium ise. Igatahes on asunikude elujärg nende erimääruste teel õige kõikuwale järjele seatud, nii et meil oma tulewiku kohta mingit usku ega kindlustust ei saa olla. Peale selle on wäga palju wäärnähtusi sündinud eesõigustamisel maa saamiseks. Ilmuwad mitmesugused wäärnähtused eesõigustatud nõudjate rahuldamisel. Sellest kõneles muuseas ka kindral Laidoner, kes ometi sõdurite-maatahtjate meeolelu tundma peaks. Edasi pole asunikudele mingisugust kindlustust antud, et nad wõiksid julged olla sellegi maareformi teostamise juures, mis kahe aasta eest alatud. Teie teate kõik wäga hästi, kuidas parempoolne ajakirjandus maareformi ja maaseaduse wastu kihutustööd on teinud. Teie mäletate ka seda, kuidas keskerakonna häälekandja mullu sügisel seletas, et maaküsimus on saanud selleks, mis ähwardab walitsust lõhki ajada. Sõnad ei olnud küll just need, aga mõte oli see, et maaküsimus wõib walitsuse kriisiks põhjust anda. Meil kõigil on wäga hästi teada, kuhu poole walitsuse parempoolsed erakonnad sihiwad. Nad ei ole ka kunagi oma poliitikat salanud. Nad on ikka seda eraldi rõhutanud, et praegune maareform tuleb ajutiselt

seisma panna, et meie riigi põllumajapidamine mitte ei häwineks.

Kui nüüd waadata, missugune see majapidamine on, siis ei ole seal häwinemise jälgi mitte leida. Põllutööministeeriumi statistika näitab, et saak tiinude pealt wähenenud ei ole. Tööd on meil rohkesti tehtud ja turu on rahuldatud. Kuid kõigest sellest hoolimata kaebatakse, et maareform meie põllumajanduse kraawi kukutab ja et maareformi teostamine tuleb seisma panna. (A. Tupits (põl.): Kes seda nõudis?) Seda on nõudnud parempoolsed ajalehed, muuseas ka niisugused, kellega Teil kõige lähemad suhted. Kahjuks pole mul wastawaid wäljalõikeid ette tuua, sest et ma neid ei korja. Ma olen neid lehti lugenud, kus toonitatakse, et maareform halb on ja seisma tuleb panna. Omal ajal, kui praeguse Riigikogu walimised alles ees seisid, seletas meie praegune härra Riigiwanem ühele Riia Saksa lehe kaastöölisele, et mõisa majapidamisi, mõisaid kui majanduslisi üksusi mitte häwitada ei tule. Härra Riigiwanem ei ole oma seisukohta neis küsimustes mitte muutnud. Maareformi teostamist pole küll seisma pandud... (Wahelhüüe: Ta ei seisa ju.) ...kuid teha tahetakse seda kindlasti. Üksnes hirm hoiab teid tagasi, sest seaksite endid wäga raskesse seisukorda, kui teie maareformi teostamise järsku lõpetaks. Kuid juba paha soow üksi toob halbu tagajärgi. Teie olete maal sarnase meeolelu osanud luua, et asunikud endid sugugi kindlustatud ei tunne olewat.

Edasi peame nimetama meie wärsked kontsessioone. Teatawasti on meie põlewkiwi peale suuri lootusi pandud, kuid mis on riik sellest põlewkiwist saanud? Eile räägiti, et riigi enda põlewkiwitööstusest loodetakse 4.000.000 marka sissetulekut saada. Et riigi põlewkiwitööstus kindlaid sissetulekuid saawatunud ei ole, tuleb sellest, et see tööstus alles uus on. Teie aga leidsite korruga, et seda tööstusharu enam edasi ajada ei maksa, waid kasulikum oleks kontsessioone wõõras-tele anda. Tekib küsimus, missugusel alusel neid kontsessioone antakse. Praegustest kontsessioonidest kuuleme, et kontsessioonärid maa-alasid juba edasi anda kawatsewad ja juba pakkumisiigi teinud on. Teiselt poolt kuuleme, et kontsessioonid sarnastel tingimistel välja jagati, mis riigi põlewkiwitööstust halwawad. Peale selle on kontsessioonide alla suur hulk maad sellest raioonist antud,

mis riigi tööstusele kuulub. Meil on sarnane seisukord tekkinud, et oma riiklisest põlewkiwitööstusest juttugi ei wõi olla, kuna aga maa loomulikud warandused kaotsi lähewad. Omal ajal esines riigikontroll protestiga kontsessioonide tegemise wastu. Wabariigi Walitsus ei oleks pidanud mitte neid lepinguid alla kirjutama, waid riigikontrolööri resolutsiooniga Riigikogule otsustamiseks ette panna. Wabariigi Walitsus aga nähtawasti ei soowi rehkendada rahwaesitajate arwamisega. Ta peab ennast A-ks ja O-ks, hoolimata Riigikogu poolt walitud kontrolööri protestist. Walitsus kinnitas need lepingud ometi. On's see mõistlik ja ettewaatlik majanduspoliitika walitsuse poolt?

Lubage nimetada weel Wene-Balti tehase asja. Omal ajal kirjutas „Sotsiaaldemokraat“ sellest küsimusest õige palju, sest kuna tehase rentimise asi kohtu esimeses instantsis tagasi lükati, äratas ta laialist tähepanu ja tekitas waidlusi. Pärast Riigikohus kinnitas küll lepingu, sest nähtawasti ei olnud tal mingit wõimulist põhjust seda lepingut mitte kinnitada. Aga Riigikohtu otsusega ei ole mitte öeldud, et see leping iseendast otstarbekohane oleks. Seda, et see leping seaduslik on, et walitsus wõis seda lepingut teha, seda on Riigikohus oma otsusega kahtlemata ütelnud, selle wastu ma waielda ei julge. Aga Riigikohus ei wõi mitte öelda, et see leping otstarbekohane ja kasulik on. Ja mida meie siis kuuleme? Kuuleme seda, et üks suurem äri, kes wabriku rentimisest osa pidi wõtma, selle rentimise taga ometi mitte ei seisa ja wabrikust teadagi ei taha. Sellesamaga on väga küsitawaks saanud, kui palju rentijatel, kellel teatawasti väga suured sidemed olla, kui palju neil korda läheb wabrikut käima panna ja kui palju nemad jäksawad neid kohustusi täita, mida nad lepingu allakirjutamisega enda peale wõtsid.

Mina ei ole majandusteadlane, olen nendes küsimustes liigagi wõhik ja sellepärast ei taha pikemalt peatada üksikute walitsuse poolt astutud sammude juures, mis meie walitsuse majanduslist poliitikat iseloomustawad. Märgin ainult üksikut fakti, et täna wusse eelarwesse on jälle summa üles wõetud, ja mitte pisike summa, nimelt 128 miljoni marka, turbatööstuse käimapanemiseks. Kahtlen väga, kui kaaluw põhjus oli walitsusel selle summa nõutamiseks. Teatawasti on

wäga waieldaw küsimus, kui kasulik on Eestis turbatööstuse arendamine antud tingimistel ja kui tulus kütteaine on turwas. Asjatundjate arwamised on selles küsimuses lahu läinud. Ühed, ja ma pean ütleva, need, kes sellel alal katseid on teinud, seletawad, et turbaküte mitu korda kallim tuleb, kui põlewkiwi küte, ükskõik kas seda wabrikutes wõi raudteel tarwitada. Aga ometi ei taha meie raudtee inseneerid ja meie raudteewalitsus õieti mingisuguseid järeldusi nendest katsetest teha. Nemad püsiwad ikka omal endisel seisukohal, ja see seisukoht on see, et nemad kasulikuks peawad oma turba ja metsa eksploatatsiooni edasi jätkata. Teiste, mitte wäheste asjatundjate arwamise järele, on see aga õnnetu wõte, sest põlewkiwiküte tuleb raudteedel hoopis odawam, parem. Üks rong kurseerib meil praegu põlewkiwiga ja keegi ei wõi ütelda, et see rong halwasti sõidab. Asjatundjad on mulle seletanud, et põlewkiwiga sootu kõrgemat soojust kätte saadakse, kui seda senni puude ja turbaga kätte on saadud. Saadakse ligikaudu sedasama kuumust, mida kiwisõega. Ma ei taha ütelda sellega, et nendel wiimastel ilmingimata õigus on, aga ma ütlen, et need küsimused nõuawad põhjalikku järelekaalumist. Eelarwe-kommisjonil, nagu ma järele kuulasin, ei ole mitte wõimalust olnud seda järele kaaluda, waid oleks pidanud selleks eriline asjatundjatest koosseisew komisjon kokku kutsutama, kes siis lõpuliku sõna oleks öelnud.

Aga lubage mulle nüüd üle-minna meie riigi wäljaminekute juurde. Ma tähendasin juba alguses, et meie eelarwe wäljaminekud õige ebakultuurilised näiwad olewat. Nii näituseks on eelarwe juures, milles ette nähakse 1.320.000.000 marka wäljaminekuid üksi sõjalisteks otstarbeteks, ainult 94.862.000 marka ette nähtud awalikuks hoolekandeks. Palun teid nüüd tähele panna, et selle 94 miljoni sisse on mahutatud paiukid, on mahutatud perekondadele abiandmised, selle alla on mahutatud waeste eest hoolitsemine, selle alla on mahutatud haigemajad ja muud sarnased asutused. Kogu hoolekande osa on mahutatud selle 94 miljoni sisse ja millal? Sel ajal, kui meie iseseiswuse sõja oleme lõpetanud, kus meil peale selle weel pikk ilmasõda seljataga seisab, kus meil hulk inwaliide peab olema ja hulk õnnetu perekondi. Sel ajal anname meie sõjalisteks wäljaminekuteks enam kui 1.320.000.000 marka, aga hoolekandeks

ainult 94.000.000, tähendab mitte seda osagi, mis sõjamineisteriumile assigneeritakse — üle ühe miljardi. No, ma küsin, on see siis tõesti sarnane väljaminkeku osa, mida meie võiksimme kultuuriliseks ja õiglaseks nimetada?

Edasi leiame meie eelarwest, et kaitsepolitsei ülewõlpidamiseks on määratud 21.954.100 marka — ma edaspidi ei taha sadasid ja tuhandeid nimetada, waid nimetan ainult miljonid — ma ütlen, kaitsepolitsei jaoks on 21 miljoni määratud, kuid puhtkultuuriliseks otstarbeks, nimelt kunsti, kirjanduse, teatrite jne. toetuseks ainult 13 miljoni. On see, küsin ma, kultuuriline riik, kes sarnaselt oma eelarwet korraldab, kus 21 miljoni kaitsepolitsei ja 13 miljoni kultuuriliste asutuste toetuseks määratakse? Ei, see ei ole kultuuriline riik! Sandarmitele pool rohkem, kui kunstide toetamiseks! — Kui jutt oleks politseist üldse, siis oleks teine asi, sest ma tean, et riigi korraspidamise aparaat kallis on; kuid siin on tegemist ühe erilise politsei osaga, kelle tegutsemise kohta, lubage tähendada, meil mitte just kõige paremad arwamised ei ole. Ma ei taha neid wanu küsimusi uuesti üles soendada, millest juba waremalt nii palju juttu on tehtud, kuid luban endale tähendada, et suur hulk protsesse, mis on algatatud kaitsepolitsei poolt, on olnud üles puhutud. Peale selle on see politsei oskanud kinni püüda ja wangi wiia pisikesi rattamehi, aga nendele, kes põrandaalust liikumist õieti juhiwad, ei ole suutnud ta ligi pääseda. See paneb kahtlema, kas meie praegune politseiparaat üldse kasulik on. Igatahes usun ma, et kõik need rahwasaadikud, kes kultuurist lugu peawad, leiawad, et see sugugi loomulik ei ole, kui meie otsekohese kultuuri toetamiseks wälja arwame kõigest 13.000.000 marka, sarnase politsei ülespidamiseks aga terwelt 21.000.000 marka.

Kuidas on aga lugu toetusrahadega üldse? Siin on auhinnad kaswatusteadliste tööde eest — 45.000 marka, toetussummad kunstimuuseumile — 11.501.000 marka, riikline kunstimuuseum 1.219.000 marka, Tartu muuseumi sisseseadele 1.000.000 marka, Eesti wabadussõjast osawõtnud kooliõpilaste hariduseandmise kulud — 4.000.000 marka, stipendiumid Tartu üliõpilastele — 4.109.000 marka ja see on üldiselt wõetud ka kõik. Kuid kaks wiimast summat ei tule mitte ülemalnimetatud 13.000.000 hulka lugeda, sest õiguse pärast ei ole

need summad mitte puhtkultuuri toetamise peale antud, waid neil tuleb pidada sarnasteks summadeks, mis lähewad paratamata tarbete peale. Need on üldise hariduse peale kulutatawad summad, nagu needki, mis lähewad õpetajatele palgamaksmiseks wõi uute koolimajade ehitamiseks.

Meie teame kõik wäga hästi, kui raskest seisukorras asuwad meie praegused kirjastused. Ainult kooliraamatute kirjastamise waral suudawad nad endid pealwee hoida. Aga kooliraamatute kirjastamine on asi, millega kirjastused mitte igawesti omal hinge sees pidada ei saa. Ilukirjandust ja sarnaseid teaduslisi raamatuid, mida koolis tarwitada ei saa, ei ole praegu mingisugust wõimalust kirjastada, sellepärast, et sarnasesse kirjastusesse mahutatud kapitaal ei suuda niisuguseid ringkäike teha, kui teistesse äri- listesse ettevõtetesse paigutatud kapitaal. Meie raamatuturg on alles pisike, raamatutarwitajate hulk wäike ja waene. Need kirjastused, kes soowiksid ilukirjanduslisi ja teaduslisi tooteid kirjastada, peaksid suurte kapitaalide omanikud olema, kui nad sealjuures mitte pankrotti ei taha jääda. Kuid need, kelledel suured kapitaallid on, ei lähe loomulikult mitte sarnastele „tühistele“ — nende arwates tühistele — ärialadele, nagu seda on kirjastamine. Kuid riik omalt poolt ei ole mingisugust hõlbustust kirjastustele pakkunud. Alles hiljuti lugesime ajalehest, kuidas ühelt kirjastuselt laen 40.000 m. suuruses kiires korras otsustati sisse kasseerida. Ma arwan, et riigiwalitsus, kui tema ennast ka kultuuriküsimustest tunneb huwitatud olema ja kui ta meie kultuuri tõsta tahab, peaks kirjastustele nii koolikirjanduse kui ka muul alal wastu tulema pikaajaliste krediitide andmisega ja paberisaamise soodsustamisega. Midagi selletaolist aga tehtud ei ole.

Kõige õnnetumas walguses hakkab meie eelarwe paistma siis, kui meie asume sõjamineisteriumi eelarwe juurde. Nagu juba öeldud, kawatsetakse sõjamineisteriumile anda 1.389.742.000 m. See teeb meie üle wiiemiljardilise eelarwe juures 36% wälja. Tuleb niowiisi wälja, nagu oleks Eesti riik kõige militaristilisem terwes Euroopas, nagu oleks Eesti oma eriliseks ülesandeks teinud sõjajumalat teenida. Ainult Kreekamaa on selles suhtes meist ees; aga siinjuures peab mees

pidama Kreekamaa olukorda. (Sõjaminister J. Soots: Aga Jaapan?) Jaapan ei ole mitte Euroopa riik, härra kindral, ja kui teie idast hakkate eeskuju võtma, siis on asi halb. Koalitsiooni erakonnad tunnewad ka ise, et asi mitte korras ei ole. Niipalju, kui siin sõna on võetud, on ikka tähtsapanu juhitud selle peale, et meie riigikaitse kulud liiga suured on. Kuid iga erakond arwab eelarwet omamoodi parandada võiwat. Nii leidis auwääriline Riigikogu esimees, kes ka ühtlasi eelarwe-komisjoni esimees on, et tuleb eelarwe väljaminekuid kärpida ja vähendada, aga kas see just sõjaministeeriumi kulude arwel peab sündima, sellejuures kahtles ta tõsiselt. Hoopis vastuoksa arwas tema, et kärpimise ja kokkuvõtmisega peame algust tegema haridusministeeriumi alal. See on väga iseloomulik seisukoht. Härra Kukk peab võimalikuks, silmas pidades seda asjaolu, et ikkagi võimalik ei ole koolireformi nii ruttu läbi wiia, kui alguses kawatsetud, väljaminekuid hariduslisteks otstarbeteks kärpida. Mina oleks pea-aegu nõus, et meil tõesti võimatu on nii kiiresti teostada üldharidust ses ulatuses, nagu kawatsetud, kuid sellest ei saa weel järeldada, et meie võiksimme omi väljaminekuid haridusalal kuidagi wiisi kitsendada. Suurendama peaks neid väljaminekuid, sest mida rohkem meie neid vähendame, seda kaugemale ettenägemata tulewikku lükkame meie endi koolireformi läbiwiimise. Wõi arwawad härrad walitsewate rühmade liikmed, et meie koolid juba kõige paremas korras on? Mina julgen aga uskuda, et silmas pidades Pärnu juhtumist, härra haridusminister seda seletama ei tule, et tema ministeeriumis wõi ametkonnas kõik kõige paremas korras püsib. Meie õpetajate personaal on wõrdlemisi kehwapoolne ja kui tahetakse üldharidust seaduses ettenähtud ulatuses teostada, siis peame kõige suuremat hoolsust koondama selleks, et õpetajate personaali oma wäärtuse kui ka hulga poolest tõsta. See kõik, austatud härrad, nõuab väljaminekuid ja seda silmas pidades ei saa rääkida haridusministeeriumi krediitide vähendamise poolt.

Pisut teisiti waatas küsimuse peale rkl. härra Laidoner. Tema julges ütelda et meil tuleks väljaminekute vähendamisega algust teha sõjaministeeriumis, aga mitte haridusministeeriumis, ja tema sõnal ses suhtes on eriti raske kaal. Need

ei olnud küll härra Laidoner'i otsekohe- sed sõnad, kuid sõnade mõte oli see, et andke meile hea diplomaatia, siis oskame meie ka oma sõjalisi väljaminekuid vähendada. Mina tuletan teile meelde, et oli üks teine suur asjatundja ja nimelt väga kuulus oma aja mees Bismarck Saksamaal, kes ütles, et andke minule tugew sõjawägi, siis on diplomaatia alati korras. Ma arwan, et kui härra välisminister oleks siin olnud ja temal wastata oleks tulnud härra Laidoner'i kõne peale, siis oleks tema wist sellesama argumentiga esinenud. Kuid mida see näitab? See näitab nimelt seda, et ei saa küsimusi asetada sarnaste eelduste taha, mida wõib soowi korral absurdumini arendada. Riik on homogeeniline üksus ja tema tarbe rahulduseks peab kõiki alasid ühetaoliselt piirama. Sellega ei taha ma sugugi ütelda, et diplomaatial mingisugust kaaluwat ülesannet poleks riigi julgeoleku kindlustamiseks. Mina olen ka kahtlemata selles arwamises, et diplomaatia wõib väga palju korda saata ja sellepärast ühinen ma osalt ka mitme arwustawa märkusega, mida tõi ette rkl. härra Laidoner. Mina ei ole ka mitte selles arwamises, et meie välispoliitikas kõik korras oleks. Ülearu oleks siin hakata kordama asju, mida küllalt on ajalehtedes arwustatud ja kunni tüütawuseni walgustatud ja mida ka Riigikogu kõnetoolilt nii sageli on korratud ning tänagi ühe arupärimise puhul nii suure hooga härra Piiskar'i poolt ette toodi. Ma ei taha enam kõneleeda saatkonna majade ostmisest, sulisewast kaubast ja kõigest muust sarnasest, waid ma tahaks mõne märkuse teha meie välispoliitika üldjoonte kohta, sest lõppude lõpuks on see ikkagi tähtsam, kui üksikud juhtumised ja episoodid, mis sagedasti üles puhutud on ja mille ülespuhumise tagajärjel välispoliitika hindamine warju jääb. Sellega ei taha ma weel mitte ütelda, et sulisewa kaubanduse asjandus ning targad agendid, kes välisministeeriumi poolt ida naabri juurde saadetud on, et need meie riigile välispoliitika alal wähe kahju oleks teinud. Kuid ma arwan, et küsimuse raskus ei seisa mitte „sulisewas“, waid selles, kuidas on välisministeerium suutnud oma poliitilist orientatsiooni üles seada ja sellekohaselt tegutseda. Siin, austatud härrad, on suured puudused. Eesti wabariigi välispoliitika on olnud sirgejooneline ja iseseisew ainult siis, kui meil rahutegemine Wenemaaga käsil oli.

Siis oli riigikodanikkudel see tundmine, et meil on ka välispoliitika. Pärast seda ei ole riigikodanikkudel seda tunnet mitte enam olnud, sest meie välispoliitika on olnud liig wankuw ja tema põhijooni ei ole keegi suutnud õieti tabada. Meie oleme ennast ikka püüdnud kohandada mitmete kõrvaltulewate mõjude alla. Meie ei ole kunagi saanud ise ühes wõi teises asjas oma lähemate naabritega läbikäimises tooniandwad olla, oma poolt tõuget anda, waid oleme lasknud ennast teisest juhtida ning lükata. Warsawis rajariikide ministrite kokkusaamisel tuli ilmsiks, et mitte meie ei ole ajanud poliitikat, waid oleme, nagu wiies ratas wärkri all, lasknud ennast selle poliitika künge siduda. Sarnane tundmus tuli ka mulle meie wiimasel väliskomisjoni istumisel. Pean ütleva, et härra välisminister ei suutnud käesolewa poliitilise situatsiooni kohta selget informatsiooni anda. Välisministri poolt ettekantud wäljawaated olid mitmes asjas ekslikud. Ma tean, et inimene wõib olla ekslik. Tean ka, et meie välisministril ei puudu kõige paremat tahtmist. Kuid inimene ei saa mitte kõikide läbinägija olla ja kõikide südamesse waadata. Ministril peawad käed ja jalad, silmad ja kõrwad olema, mis kaugemale ulatawad kuulma ja nägema, kui hariliku sureliku omad. Selles suhtes on aga meie välisministeerium väga halvasti ennast sisse seadnud. Meie välisesitus on väga puudulik. Esitajateks on olnud mõnes kohas niisugused inimesed, kes kuidagi wiisi õigustatud ei ole diplomaatlistel kohtadel seisma. Peale selle on välisministeeriumis walitsemas suur wirr-warr. Tähtsad esitused on seisnud ajutiste asetäitjate all kinni, mõned on seisnud tühjad ja neid on nähtawasti reserveeritud paremate jõudude, paremate aegade ja ei tea mille jaoks weel, ja sellepärast on väga loomulik, et välisministeerium ei saa endale välisilmast tarwilikku informatsiooni. Sellepärast on ka meie välispoliitika õige segane ja abitu kogu koalitsiooni walitsuse ajal. Seda poliitikat iseloomustaksin mina kui lõaotsas jooksmist, õieti mitme lõa otsas jooksmist. Ma kahetsen hirmsasti, et meie välisminister, kelle hea tahtmise juures mina ei kahtle, on waiakides järele annud nendele härradele, kes temale paremalt poolt kõwasti on kallale kippunud, ja kes temale õige isesugust välispoliitilist orientatsiooni on peale sundinud. Pange tähele, see parempoolne sõ-

jakäik on nüüd natukene järele annud ja pillid on waikinud, mis enne väga energiliselt puhusid — just sellepärast, et välisminister ei ole lasknud neid pille endale puhuda ainult ühest kõrwast sisse, teisest wälja, waid on ka nende pillide järele tantsinud. Ja see on saanud meie välispoliitikale kõigiti kahjuks. Selle asemel, et tabada õigeid sihte, on hakatud rabelema, nagu inimene, kes oma loomuliku tasakaalu tunneb kaduwat.

Asudes uuesti meie sõjawäe eelarwe, s. o. eelarwe kardinaal osa juurde, tahan kahtlust awaldada, et need üle miljardi suured wäljaminekud, mida eelarwes ette nähtakse, otstarbekohased ja paratamatud on. Ma küsin kõige pealt härra sõjaministrilt, kes siin istub, kas ta wõib kätt südame peale pannes ütelda, et summa, mida temale eelarwe korras tänawu antakse, otstarbekohaselt ära kasutatakse? Kas on tema sõjawäe niiviisi korraldanud, et riik selle juures ülearuseid ja otstarbetuid kulusid ei kannaks? Minul seda tunnet, härra minister, ei ole, ja pean ütleva, et suuremal hulgal teie enda kaastöolistest puudub ka see tunne. Meie sõjawäeasutused ei ole ennast sel määral koondanud, et nad wõiksid ütelda: meil on iga penn arwele wõetud. Tuletan Teile, härra minister, meelde, et weel hiljuti, ja, wõib olla, ka praegu, meie sõjawäeasutustel paralleel telegraafi ja telefoni wõrgud tarwitada olid, mida mitte sugugi tarwis ei ole. Neid läheb waja üksipäinis sõjaministrile ja kõrgematele sõjawäeasutustele ja ülematele, kes on harjunud nägema endis eesõigustatud kodanikka ja kes kunagi sabas ei tahaks seista, ühewääriliselt teiste kodanikkudega. Sarnaseid „paralleel-liine“ on terve sõjawäe korraldus täis. Teie, härra sõjaminister, olete müüdi sunnitud oma ametkonna korraldusi kaitsema, kuid sealjuures ei tohiks teie mitte seda arwesse wõtmata jätta, kuidas wiisi Eesti wabariigi kodanikud, kes kõik õigustatud on meie sõjawäe korralduses praegu ilmsiks tulnud wäärnähtuste kõrwaldamist nõudma, teie ülearuste „paralleel-liinide“ peale waatawad. Sõjawõimud ei taha oma mugawust kitsendada. Meie näeme nende põikpealsust kõigis asjus, iseäranis aga seal, kus neil kuidagi wiisi kokkupuutumist on tsiwiilwõimudega. (Sõjaminister J. Soots: Mis Teile räägite sellest, mida Teile mitte ei tea!) Härra kindral! Meie ei wõi ometi mitte kõik sõjawäe

akadeemiaid lõpetada. Kui kõik selle kooli läbi teeks, siis ei oleks meil Eestis kõigile kindralitele enam ruumi. Teie lubage ikka ka nendele kaasa rääkida, kellel neis küsimustes küll eriharidust ei ole, aga kellel siiski on hea tahtmine riigikaitse asjasse selgitust tuua. Asja ilustamiseks toon ühe väikese näituse: inimene, kes praegu ka rahwasaadikute hulgas istub, ja kes hiljuti Walgas käis, nägi seal imelikka asju. Walga raudteetehastel oli tahtmine sealseiswatelt soomusrongidelt wedurid parandamiseks kätte saada. Kuid neile wastati, et rongile enesele olewat wedurid tarwis ja sellepärast ei wõidawat neid mitte tehastele anda. Kui järele waatama mindi, mispärast neid mitte anda ei saa, ja kui suurel määral neid rongidele tarwis läheb, siis nähti, et rongid jäässe kinni olid külmunud. Enne seda räägiti, et rong peab alati auru all olema, et ta iga minut oleks walmis wälja sõitma. Waatama minnes, selgus aga, et rong kõigi oma sõiduwõimalustega jäässe oli angunud.

Nüüd näeme jälle, et on otsustatud 3.800.000 mk. krediiti määrata raudteeharu ehitamiseks Tapa jaamast Tapa mõisa. See ei ole kellegi saladus, ja ma arwan, et ka härra sõjaminister selle awaldamist pahaks ei pane, et see raudteeharu tahetakse ehitada soomusrongide paigutamiseks. Meie nägime väga hästi, kuidas need soomusrongid kõrwalteedel seisid. Kui Jumal peaks jälle külma talwe andma, ja kui selle külma sekka wahel weel wihma juhtub tulema, siis on rongide praeguse korralduse juures väga raske sellest umbteestikust, mida nende jaoks ehitada kawatsetakse, wälja pääseda. Meie kindel arwamine on, et selle summa määramine täiesti otstarbetu on ja riigile asjata kulusid kaela toob. Üldse peab ütleva, et meie sõjawäelased on harjunud enda peale waatama, kui mingisuguse riigis olewa riigi peale. Wõtke, näituseks, igasugused konfliktid omawalitsuse asutustega. Ma ei hakka siin mitte üksikasju nimetama, ei puuduta mitte enam, näituseks, sündmusi Rakwere mõisa asjus, waid ma tuletan meelde siin ainult juhtumist Walga ohwitseride kasino asjus. Seal läksid sõjawäelased nii kaugele, et nad isegi kohtuotsusele alla ei paindunud ja otsuse täitmisele sõjawäeliste abinõudega wastu hakkasid. Selsamal ajal, kui meie ajalehtis wargsi neist asjust teateid toodi, oli meil juhus lugeda teateid Inglis ajakirjandusest, kus

ka paari sõjawäelase ja kohtuwõimude kokkupõrkamise asi kirjeldatud oli. Seal aga ei kandnud see kokkupõrge kaugeltki nii lubamata iseloomu, kui meil Walgas. Inglismaal aga pidas sõjaminister oma otsekoheks kohuseks sõjawäelasi wastutusele wõtta. Ma ei tea, kui kaugel see asi praegu on, kuid süüdlased sõjawäelased said distsiplinaar korras arreteeritud. Meie härra sõjaminister aga sarnast sammu mitte ei astunud. On päris kindel, et kui meie sõjawäelased kas wõi Riigikohtu esimehe, näituseks, arreteeriks, et ka siis härra sõjaminister ikkagi tõttaks oma sõjawäelisi agente ja sõjawäelist aparaati kaitsema. See tuleb sellest, et meil on hakatud kultiveerima weneaegseid wäärmõisteid. Meie kuulsime weel täna hommikul, kuidas otsekohe sõjaministri silma all, Tallinnas, lubatakse Eesti wabariigi sõduritega alandawalt ümber käia. Kui need teated oleks esile toodud äärmiste pahempoolsete poolt, siis oleks ehk nende juures weel kuidagi wiisi wõidud kahelda, aga et neid teateid tõendas ka Riigikogu liige keskrühmast, siis peame seda asjaolu wõtma kui sündinud fakti. Meie peame seda uskuma weel rohkem sellepärast, et walitsewa rühma liige oli isiklikult selles asjas sõjaministri juures käinud kõnelema. Juhtumine ise on sisuliselt väga jõe, väga hirmus, väga hukkamõistetaw.

Meil walitses omal ajal väga hea wahekorid sõdurite ja ohwitseride wahel; see oli nimelt wabadusõja algul. Kahtlemata oli meil tol ajal sõjawäes haritud ja demokraatiliselt mõtlewaid ohwitserid. Wõib olla, et tolaegsele wahekorrale mõjus kaasa tolaaegne sõjawägede ülemjuhataja, ja kui see tõesti nõnda on, siis kiitus temale weel tänapäewgi.

Aga mis pärast järgnes, see on wäljaspool iga korralikkust. Kui juba Eesti sõduri külge lubatakse kätt panna, kui lubatakse temaga niiviisi ümber käia, nagu see Preisi riigi militaristlike korra juures ja enne rewolutsiooni Wenemaal kombeks oli, siis on meie riigikaitse hädaohtlikus seisukorras, siis, austatud härrad, ei wõi meie mitte enam julged olla lähemate aastate eest. Eesti sõdur, kuigi ta mitte oma kultuurilikkuse poolest ei tarwitse seista sellel kõrgusel, nagu mõne wanema kultuuri maa sõdurid seisawad, omab siiski niipalju lugupidamist enda wastu, et ta seda mitte sündida ei lase, mis õiglane ei ole. Ma arwan, et ükski

meie sõduritest ei tunne ennast haawatud ega alandatud olevat, kui temale teenitud süüteo eest õiguslikus korras karistus määratakse. Kui aga meie sõdurid narmima kiputakse, siis on see asi, mida meie sõdur mitte ei luba, siis ei ole see, härra sõjaminister, mitte enam riigikaitse kindlustamine, vaid õonestamine, mis sünnib pealegi teie silma all. Ma tahaksin küsida: missugune summa meie sõjalisteks otstarbeteks määratud hiigla kuludest läheb korrupsiooni arwele? On selge, et meie sõjawäes tõesti korrupsioon on arenemas. Tuletame meelde piiripunkte, kus sõdurid pidid tolliametniku kui ka kontrolööri kohuseid täitma. Kui tulewikus tahetakse sõdurid samasugusel viisil edasi kasutada, siis ei sünni see küll mitte riigikaitse jaoks, sest see lõhub sõdurite kõlblist väärtust ja korralikkust.

Siin ei saa kõnelemata jätta ka neist kuritegevustest, mis paljudes sõjawäeasutustes ilmsiks on tulnud ja mille peale sõjaminister ja Wabariigi Walitsus küllalt reageerinud ei ole. Luban endale puudutada seda küsimust, mida täna puudutati juba arupärimise korras, nimelt endise Narwa frondi juhataja kindral Tõnisson'i asja. Kindral Tõnisson on meie wabadussõja üks suurimaist tegelasist. Kuid, austatud härrad, see ei wabasta teda ometi mitte wastutusest, mis tema peale langeb. Inimene wõib olla kõige suurem kangelane ja kõige suuremaid wägitegusid korda saata, kuid see ei wõi olla temale mingisuguseks indulgentsiks, mille lunastamise järele ta korda wõiks saata sarnaseid asju, mis riigile kahjulikud ja hädaohtlikud. Selles teadmises lähenen mina kindral Tõnisson'i asjale.

Lugu on järgmine: Riigikontrolli poolt toime panna lastud rewideerimisel selgus, et esimese diwiisi staabi majapidamises lõpmatu suured korratused walitsewad. Leiti, et raamatupidamine ja asjaajamine on täiesti korratusse sattunud. Peale selle tuli ilmsiks väga suur riikliste warade pillamine ja seaduswastane omandamine, millega riik hiigla kahju on saanud. Siin wõiks öelda, et, wõib olla, ei olnud mitte kindral Tõnisson neis kuritegudes süüdi, sest need kuriteod wõidi korda saata ilma frondi kindrali teadmata. Kuid rewideerimise korraldaja, kelle asjatundmist mitte eitada ei tohi, tegi kindlaks, et kindral Tõnisson ise paljudesse asjadesse segatud on. (Sõjaminister J. Soots: Siin on kohtuniku õigusi tarwitatud.) Minu arwates oli

rewideerijatel täieline õigus rewideerida ja rewideerimise tagajärgi esitada. Kindral Tõnisson on juba sellepärast süüdi, et tema mitte küllalt warmas ei olnud endale alluwate ametnikkude tegewuse järele walwama ja staabi majandusülemaks täiesti oskamatu inimese oli määranud. Rewideerimisel on leitud, ja seda on ka ajakirjanduses nimetatud, et kindral Tõnisson oma poolt kõik selleks tegi, et rewideerimist takistada. Edasi leiawad rewideerijad, et lohakust, mis diwiisi majapidamises walitses, kui ka kuritarwitusi on püütud katta ja nägemataks teha sel teel, et isegi protokollisid wõltsiti. Edasi kõneldakse, et needsamad wõltsitud aktid härra kindral Tõnisson'i poolt alla on kirjutatud ja kinnitatud. Muidugi näitab kohtulik asjaajamine, kui palju rewideerijate poolt kogutud andmetes tõtt on, kui palju seal liialdusi. Küsimus seisab aga selles, kas kindral Tõnisson'i asi kunagi kohtu ette jõuab — selle juures julgen väga kahelda, sest ma olen näinud et mõned teised sarnased asjad maha maeti. Nii, näituseks, oli meil üks väga armastuswääriiline kapten, kelle nimi oli Koch ja kes endale õiguse wõttis Tallinna läheduses leiduwaid barakkisid maha müüa, raha enda tasku pistes. Kui see mahamüümine seisma oli pandud ja selles asjas tarwilikud esitused riigikontrolli poolt tehtud, läks see asi pika asja keerutamise ja wenitamise järele kohtusse. Kohus mõistis omawolitarwitaja siis ka wäeteenistusest välja.

Mina ei taha midagi sõjakohtute kohta ütelda, kuid arwan siiski, et mõne teise mehega, kes mitte kapten ei oleks olnud ja kellel mitte teatud kaalu ei oleks olnud riigikaitse aparaadis, karmimalt oleks ümber käidud. Hea küll: see on kohtu asi; mina ei julge seda hindama hakata, ma konstateerin ainult, et ta mõisteti wäeteenistusest välja. Kuid samal mehel oli weel teisi asju kohtus arutusel, mille eest ta 1½ aastaks wangiroodu mõisteti. Tagajärg on aga see, et seesamane mees praegu waba on, ja wõib olla on tema endine aukraad jällegi jalule seatud. (Wahelhüüded sõjaminister J. Soots'i poolt.) Mina kardan väga, härra sõjaminister, et kindral Tõnisson'i asjale, millest mina arwata julgen, et ta ikkagi kord kohtus arutusele tuleb, samasugune finaali järgneb.

Kui nüüd esimese diwiisi majapidamises ainult raamatupidamise korratused maad oleks leidnud, siis oleks wõinud

neid kergemalt hinnata, kuid seal on hoopis teistsuguseid asju kontroleerivate wõimude poolt kindlaks tehtud, millistel asjadel õieti mingisugust otsekohest ühendust diwiisi majapidamisega ei ole. Wõtame nii väga tuntud Rossoni jõe metsa eksploateerimise loo. Seal raiuti hulk puid Eesti sõdurite poolt maha frondiülema korraldusel. Neid puid oli umbes 400 ümber, umbes 300.000 Emk. väärtuses. Et need puud Eesti sõdurite poolt maha raiuti frondiülema korraldusel selles teadmises, et metsast laastatud maa-ala wast ehk wenelastele antakse, siis oleks pidanud maharaiutud puid riigi maharaiutud metsaks tunnistatama, wõi kui mitte riigi metsaks, siis vähemalt diwiisi metsaks. Et need puud diwiisi puud olid, siis oleks pidanud nendest saadud summa diwiisi kassasse minema. (Sõjaminister J. Soots: Diwiisil ei olegi kassat! Naer. Käteplagin. Bra-woo hüüded.) Härra kindral, kui diwiisil kassat mitte ei ole, siis on diwiisiülemal kahjuks suur isiklik kassa olnud ja ka mina pean siin konstateerima, et metsamüügist saadud tulu läks diwiisiülema kassasse. Siin on niisamasugune juhtumine diwiisiülemaga, kes ennast arwab diwiisi olewat, nagu mõni mees enast arwab riigi olewat.

Mina lähen nüüd üksikasjaliste teadete juurde, mida on annud osalt kannatanud kui ka ülekuulatud, nii ka ülekuulajad. Nendest teadetest on näha, et tõepoolest metsamüügist saadud summa — metsa müüdi Narwa kaupmehele Laupmann'ile — wast Narwa saadikud tunnewad seda isikut — diwiisiülema kassasse on läinud. Summa suurus oli 176.000 mk., millest osa, 40.000 mk. on antud wahetalitajatele. Kui selgus, et Dubrowka tuleb maha jätta, siis said sealsed blindaashid ära lõhutud ja materjaalid wälja wõetud. Blindaashid olid üsna korralikud oma ehituse, vähemalt oma materjaali poolest. Nende ehitusel oli häid tammepuu pakke tarwitatud. Imelikul kombel ei läinud need tammepakud mitte diwiisi omaks, waid diwiisiülemale. Eesti riigi hobustega wiidi need pakud Narwa. (Wahelhüüe: Kas Dubrowka on Eestis wõi Wene riigis?) Seda peaksite teie paremini teadma. Need blindaashid olid Eesti sõjawäelaste poolt ehitatud, Eesti sõjawäelaste poolt ka lõhutud. Diwiisi summadest makseti ka saagimine wälja. Saadud laudadest laskis diwiisiülem endale mööbli teha. (Wahelhüüe: Aga

see diwiisiülem on riigi oma.) Wõib olla, et ta kord riigi omaks saab, siis kui meie poliitiline olukord pisut muutub ja kohus asja kohta kindla sõna ütleb. (Wahelhüüe sõjaminister J. Soots'i poolt.) Härra kindral, teie mind haawata ei saa, sest ma seisan praegu sarnasel kõrgel poodiumil, kuhu haawamised ei ulata. (Riigiwane K. Päts'i wahelhüüe.) Härra Riigiwane male wõiksin ma öelda, et ma kindral Tõnisson'i teeneid Eesti wabariigi sõjawäes küllalt kõrgelt hindan, aga sellest ei saa mitte järeldada, et ta wastutusest wabaks tehtud oleks. Teie teate, et isa, kes oma pojale elu annud, ei wõi seda temalt enam ära wõtta. Wene toores kasakas ütles: „Ja tebja porodil, ja tebja i ubju.“ Seda ütles ta, pidage meele, poja-äraandja kohta, kuna tema süda teise poja wastu siiski täis isalikku armastust oli. Kui kindral Tõnisson Eesti riigi ka loonud oleks, siiski ei oleks see mitte tema, waid Eesti riigi kodanikkude oma, ja seda jälle maha kiskuda ei oleks tal mingisugust õigust. (Kära saalis. Juhataja palub rahu.) Austatud rahwasaadikud teawad, et Eesti sotsiaaldemokraadid on olnud Eesti patrioodid ja patrioodina wõtan ma endale õiguse neist hukkawatest nähtustest, mis wiimasel ajal meie riigis ilmsiks tulewad, kõnelda. (Wahelhüüe paremalt poolt: Ka teie, sotsid, pole puhtad!) Teie mõistate hukka neid, kes riigi äraandmist toimetawad, aga miks ei taha teie neid hukka mõista, kelle tegewus oma tagajärgede poolest riigile weelgi hädaohlikum on, kui otsekoheste äraandjate tegewus? (Segased wahelhüüded. Saalis suur kära. Kes-kelt: Ärge kiskuge riigiwõimu maha! Paremalt poolt: Maha demagoogia! Juhataja kõlistab. Siseminister K. Einbund: Mõistame hukka ja anname kohtu kätte. Paremalt poolt: Moskwa kiidab teid!) Teid kiidab landeswehr. (Wahelhüüded paremalt poolt ja keskelt: Ärge kippuge wahele! Maha demagoog! Juhataja kõlistab.) Teie pole põllumeestekogu koosolekul.

Juhataja A. Kerem (kõlistab): Palun rahu. Riigikogu liigete poolt on tähelpanu juhitud selle peale, et härra siseminister on kõneleja kohta sõna „lorisema“ tarwitanud. Mina seda isiklikult

kuulnud ei ole, aga kui see tōsi on, siis palun hārra siseministrit kõneleja kohta haawawaid ütelusi mitte tarwitada. (Naer saalis.)

K. Ast (sd.): Ma jätkan. Meil on kindel teadmine, et sarnaste nähtuste juures ja meie majanduslist rasket seisukorda tähele pannes ei wõi meie mitte krediitide andmist sanktsioneerida sarnasele ametkonnale, kes meie riiklise seisukorra juures eitawaks teguriks on saanud. Ma luban endale selles asjas weel mõndagi ette tuua. Näituseks nimetati arupärimate juures mingisugust wäärtasjade ärawõtmist. Seal olid kulduurid, mõned sõrmused jne., millised asjad diwiisi staabis ära kadusid. Ei ole midagi iseäralikku, et need asjad kaduma läksid, aga iseäralik on see, missugustes tingimistes ja missuguses õhkkonnas see sündis. Sel ajal, kui neid asju taga otsiti...

Juhataja A. Kerem: Hārra kõneleja, ma pean Teid peatama, kuna hārra Riigiwanema poolt on tähelpanu juhitud, et Teie poolt ütelus on langenud „et meie riigis on sõjawāgi eitaw tegur“. Ma loen seda ütelist haawawaks meie sõjawāe kohta ja teen Teile märkuse, kui sarnane lause Teie poolt öeldud on.

K. Ast (sd.): Ei tohi juhatajaga waielda.

Tol ajal, kui neid asju wormilikult politseiwõimude poolt taga otsiti — ja ma usun, et kui teie mitte jesuiidid ei ole, siis peate teie minu sõnu õigeks tunnistama — siis teadis Tallinna kohwimajades iga kohwitanta ja iga ajawiituri, kus need asjad olid. Ja weel rohkem, seda teati isegi Helsingis. Sest kujutage enesele ette, sellest inetust asjade kadumise loost tekkis isegi peaaegu poolametlik diplomaatiline kirjawahetus. Ja ma pean ütleva, mul oli pööraselt häbi, kui minu poole kaks Soome parlamendi liiget küsimisega pöörasid, et kui kaugele olewat meil riikline soomusewõtmine läinud. Ma ütlen, minul oli Eesti riigi pärast häbi. Aga nendel, kelle otsekoheseks ülesandeks on muuseas ka meie riigi eest seisnime, meie prestiishi tõstmine, neil nähtawasti ei olnud põrmugi häbi. Nema ei pööranud selle asja peale oma tähelpanu. Ja ma ütlen, nii kaua, kui sarnane seisukord edasi kestab, on wāhemalt meie seisukohast wälja minnes krediitide andmine walitsusele, iseāranis praeguse sõja-

wāelise organisatsiooni üleshoidmiseks, täitsa lootusetu.

Ma lõpetan sõjawāega, kuid kordan weel, see iseāralik õhkkond, mis meie sõjawāes praegu on tekkinud, see seisukord, mis isegi sõdurite meeoleolu näib koormawat, peab kaduma. Aga meil ei ole kõige wāhematki lootust, et ta kaob, iseāranis sellepärast, et nii nagu kindral Tõnisson'i loost nāgime, meie praegune riigikaitse ülem hārra kindral Soots, selles mingisugust parandust ette wōtta ei saa ja wist ka ei taha. Temal on sootu teised arusaamised. Mina ei ole mingisugune „Walwe“ lugeja ega ka poolehoidja, aga ühes asjas on „Walwel“ siiski õigus, nimelt selles, et meil pūitakse sõjawāes kaswatada Wene kõlbmata waimu, muuseas sel teel, et inimesi, kes Eesti riigile wōõrad on, seatakse juhtiwatele kohtadele, kuna Eesti isamaalikumad kõrge- mad ohwitserid kõrwale tõrjutakse. (Sõjaminister J. Soots: Tūhi jutt.) Meie kindel arwamine on see, et praegune sõjaminister ei tohi enam jääda selle ametkonna etteotsa. Kui tema jääb, siis kestab edasi ka praegune süsteem. Pean ütleva, et suur õnnetus on riigile see, kui sõjaministriks määratakse sõjawāelane. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kas Kerenski?) Mina usun, et hārra kindral Soots oma eriliste teadmistega, annetega ja tahtmisega sõjalises korralduses riigile wāga kasulik wōiks olla, kuid mitte sõjaministrina. Sellel kohal peab kindlasti olema tsiwiilisik. Ainult niisugusel juhtumisel oleme meie garanteeritud selle eest, et ka sõjawāes üldine walitsuse tahtmine maksma hakkab.

Need on põlewamad momendid, mida mina Eesti sotsiaaldemokraatlise tööliste partei kõnelejana esitada tahtsin. Ühe sõnaga, wāljawaated on meie arwates wāga kurwad. Üldse ei saa olla terwet riigi majandust seal, kus puudub usaldus walitsuse wastu. Ja Eesti riigi kodanikudes langeb usaldus walitsuse wastu, langeb selle tagajärjel, et on olemas suur korruptsioon. Kuid walitsus ei näita oma tait wõimu selleks, et seda korruptsiooni halwata. Ja wististe ei saa walitsus sellepärast oma tugewat kätt näidata, et see korruptsioon hirmus kõrgetest astmetest peale algab.

Hārra Riigiwanem oma kirjas, mida mitmed on nimetanud manifestiks, 24. weebruaril s. a. „Pāewalehe“ weergudel ütleb, tās ametlikku paatost, et meil noor mets töotawalt mūhab. Seda on wist

öeldud meie noorsoo kohta. Ja see on wäga ilus Riigiwanemast, kui tema arwamine meie noorsoo kohta nii lootusrikas on. Mina aga tean, et härra haridusminister seda arwamist temaga mitte jagada ei taha. Aga kas meie noor mets tõesti nii mühab, see on küsimus. Aga mis küsimus ei ole, on see, et maaliidu kaerad mühawad. (Naer.) Ja siin, austatud härrad, oleme jälle ühe ähwardawa korrupsiooni nähtuseni jõudnud, kus walitsew erakond, kes enesest wälja on lükanud riigi kõrgemale kohale esitaja, endale kaertepreemiat riigikaitse kulul määrab. (Wahelhüüded ja kära paremal pool.) Eesti riigikaitse kulul kaswatate teie oma kaeru! (Suur kisa. Wahelhüüded paremal poolt: Häbi!) Walitsewad rühmad on korrup-teeritud. (Müra. Juhataja kõlistab.) Kui korrupsioon üksiku inimese poolt tuleb, siis on see mõistetaw, sest siis on isikliste huwide seisukohast wälja mindud, kuid kui walitsewad erakonnad korrupsiooni edendawad, siis on see nurjatu ja niisugune riik on hädaohus.

Siin on weel muust juttu olnud, nimelt salongwagunist nr. 1, kuid selle kohta ei ole mul kahjuks nii selgeid teateid, kuiwõrd selged teated on kaera operatsioonide kohta. (Müra. Juhataja kõlistab.) Kordan, weel, riik, kelle eesotsas sarnased erakonnad, kes walitsemisest endale ainelist kasu püüawad saawatada, — on hädaohus. Härrad tööerakondlased! Sel silmapilgul, kui härra Anderkopp rääkis välisministeeriumi sulisewaist pakkidest ja toonitas, et see peab lõppema, nimelt toonitas: peab lõppema! — siis protesteeris Weiler'i süda sees... (Üldine walmüra ja naer. Juhataja kõlistab. Pahemal pool käteplagin. A. Weiler: Kuulge, kuulge härra Ast, meie olimeseal Neps'igakoos! Naer. Juhataja kõlistab.) Oleks huwitaw teada, mis Teie sellega ütelda tahate. Tahate Teie aga seda öelda, et Neps Teiega ühist asja ajas, siis pean ütleva, et imetleda tuleb tööerakonna wäljapaistwama isiku, „Waba Maa“ wäljaandja geniaalsust, et ta isegi teisest erakonnast oskab inimesi oma teenistusse seada. (Müra. Naer.) Lubage lõpetada. (Naer. Müra. Juhataja kõlistab.)

Meie oleme oma arusaamisega sama kaugele jõudnud, kui Ameerikas, millest räägitakse anekdoote. Hiljuti käis Amee-

rika ajakirjandusest tõsiasjana läbi teade, kuidas wiisi praegune president kindlaid summasid saanud kinnimõistetud spekulantide amnesteerimise eest. (Naer. Kõneleja sõnad kaowad mürrasse. Juhataja kõlistab.) Mu härrad, lubage lõpetada. Ma pean konstateerima, et meie walitsuse poliitika on reaktsioonipoliitika ja meie walitsewate erakondade poliitika — omakasupoliitika. (Kestew müra. Pahemal pool kiiduawaldused. Paremal pool ägedad protestihüüded. Juhataja kõlistab.) Need kaks asja — walitsuse reaktsioon ja walitsewate erakondade omakasupoliitika loowad umbse ja sumbunud õhkkonna. Ühele poole maani kummardused, teisele poole ei midagi. Härra Anderkopp, kõneledes keskerakonna kõnelejana, tegi märkusi muuseas ka selle kohta, kuis hooletusse jäänud meil hoolekande asi. Wäga kahju, et härra Anderkopp seda kõnet ainult Riigikogule peab; ta peaks seda kõnet ka oma rühmale kordama. Just tööerakonna kaasabil on töö-hoolekande seadused kalewi alla maetud, näituseks, emade kaitseseadus. Et see seadus tagasi lükati ja komisjoni anti, on teie teene, mu härrad. Alguses oli tööerakond selle seadusprojektiga nõus, seaduseelnõu sai wälja töötatud nõnda, kuidas ta tööerakonnale meeldis, — tööerakonnal on wõimalus enesele meeldida lasta kõiki asju — (Naer), kuid kui härra minister Kukk samast erakonnast ütles, et temale see seaduseelnõu ei meeldi, asus kogu rühm seaduseelnõu kohta eitawale seisukohale ja asi maeti kalewi alla. (M. Martna (sd.): Nagu Inglis tööerakonnaski.)

Härra Anderkopp arwustades siseministeeriumi poliitikat walis elewantide hulgast sääse, nimelt passide wäljaandmise küsimuse ja peatas arwustawalt selle juures. Eelarwe-komisjonis leidis sotsiaaldemokraatide hulgas neli, kes selleks üleswõetud summa wastu protesteerisid, kuid siis toetasid tööerakondlased summa andmist. (Müra.) Just sellepärast paneksin härra Anderkopp'ile südame peale, et ta oma Riigikogus peetud kõnet ka oma rühmale kordaks.

Lõpetades oma tänast kõnet pean ütleva, et meie rühmal mitte usku ei ole, et praegune koalitsiooni walitsus meid paremuse poole wiiks, olgu see riigikaitse, maaseaduse teostamise ehk töökaitse küsimustes. Ometi on need küsimused

meile eluküsimusteks; need on asjad, mis meile luusse ja lihha lõikawad, meie ei saa uskuda, et praegune walitsus neis küsimustes teisele seisukohale asuks, sama ka teistes walusates küsimustes. Kõige sellepärast ei leia meie enestel olewat moraalselt õigest, silmas pidades eeltoonitatud korrupsiooni nähtusi ja korduwait walitsuse õigest sihist kõrwale kaldumisi, — hääletada praeguse eelarwe poolt. Meie oleme muidugi väga huwitatud sellest, et Eesti riigi eelarwe saaks asjatundlikult kokku seatud, et Eesti riikline korraldus wõrsuks tugewana ja täielikuna, et Eesti enese rahwuswaheliselt ikka enam kindlamana tunneks, kuid nähes, et praeguse koalitsiooni walitsuse poliitika mitte sinnapoole ei püüa, ei siseriiklises ega ka wälispoliitilises elus, sellepärast weel kord: ei saa hääletada praeguse eelarwe poolt.

(Kohtadelt: Waheaeg määrata.)

Juhataja A. Kerem: On ettepanek tehtud waheaega määrata. Kuulutan $\frac{1}{4}$ -tunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7,35 min.

Peale waheaega algab koosolek kell 7,55 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman.**

Juhataja A. Kerem: Riigikogu läheb päewakorras edasi.

J. Lattik (kristl.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! (J. Piiskar (is.): Ükstasane häältormisel ajal!) Härra Piiskar ütles, et mina olla üks tasane hääl tormisel ajal. Kuigi see mitte just väga õige ei ole, aga siiski tunnen täna, et mul kaunis raske rääkida on, sest mul tuleb rääkida pärast niisugust äikest, nagu seda meie parlamentlikus elus wähe ette on tulnud. Aga pärast äikest on sellepolest wahest ehk kergem rääkida, et siis õhk puhas on. Mul ei ole mitte mõtet peatada kõikide eelarwe osade juures, nagu seda teised on teinud, sest ma ei ole mitte eriteadlane igal alal, ei wõi selle pärast asja nii põhjalikult käsitada, kui teised, eriteadlased, seda teewad. Ma peatan ainult nende küsimuste juures, mis mulle enam-wähem tuttawad on ja nende juures, mis mind kõige rohkem huwitawad, teiste poolt aga sagedaste kahe silma wahel on jäetud.

Kõige suurem arw meie riigi sissetulekute eelarwes on see summa, mis piiritu-

sest peab sisse tulema. Nii kaua, kui meie oma riigis oleme elanud, on kõige suuremaks sissetulekuallikaks ikka wiin olnud. See on kui nii ütelda tohiks, meie elusoon. (J. Piiskar (is.): Kalaaukirikuski antakse wiina!) Kuna teie seal olete käinud? (Naer. J. Piiskar (is.): Kui alleskarskuse poolehoidja olin siis käisin.) Awalik noormees. Ta ütleb, et tema siis, kui karske oli, lauakirikus käis, aga sest ajast peale, kui joodikuks on hakanud, ei lähe enam. See on väga kurb ja halb nähtus. Aga see on meie rahwa elusoon ja tekib küsimine, kas meie ka edaspidi ikka kõrtsimehe osa oma wäikeses riigis saame etendama. Mul ei ole mitte selge, kuhu Wabariigi Walitsus selle suure piirituse kwantumi mahutab, mida meil produtseeritakse. Suur rahaline summa on küll wäiksemaks jäänud sellepärast, et kartulid on odawamaks läinud, aga räägitakse, et kraadide järele piiritust weel rohkem walmistatakse, kui ennemalt. Mulle on ka jutustatud, et wälise ilmaga oleks wõidud väga kasulikkudel tingimistel lepingut teha, aga seda ei ole saadud mitte õigel ajal teha. Ja nüüd ei ole mul mitte selge, kuhu see suur piirituse kwantum pannakse. Härra rahwasaadik Stackelberg ütles, et meie põllumajandusline tulewik on kartulid ja meie peame oma kartulid ümber töötama piirituseks, rahwas saab sellest raha. Mina lisan omalt poolt juurde: kui meie kartulid peame piirituseks ümber töötama, siis peame ka selle piirituse ise ära jooma, sest jooja on ikkagi meie rahwas. Kui meie ennast täiesti puhasreaalsele majanduslisele seisukohale seame, ja kunagi näha ei taha seda, mis wahest teisest küljest meile kahjulik on, waid ainult arwesse wõtame seda, kui palju meie piiritust jõuame produtseerida ja kui palju raha selleläbi meile taskusse tuleb, siis oleme, minu arwates, täiesti ühepäewa peremehed. Igaüks meist peab tunnistama, et wiinajoomine meil wiimastel aastatel kohutawalt suureks on kaswanud. Ainuke abinõu, mis walitsus wiinatarwitamise kaswamise wastu on käsile wõtnud, on minu arwates see, et ta laskis ka õlle wiinale appi: et inimesed ennast mitte surnuks ei jooks, sellepärast peab neile õlut andma. Nüüd kujuneb aga seisukord niisuguseks, et õlle- ja wiinajoomine segamini inimesi weel rohkem ruineerib, sest õlu on kaunis kallis ja üteldakse, et kes kord jooma on hakanud, see ei wõiwat

enam järele jätta. (J. Luiga (töer.): Mis sina jood?) Kas see sind siis nii väga huwitab? Ma arwan, et mina ei ole sellel alal niisuure tähtsusega isik, et see küsimus huvitada võiks. Wett joon. — See walitsuse wõte ei ole tagajärgi annud: inimesed, kes jooma on harjunud, joowad ikka õlut ja wiina ka ja laastawad sellega oma majanduslist elu, purustawad oma perekonda. Kes tegelikult rahwa seas liigub, see teab väga hästi, kuidas joomise inimesi laastab: lühikese ajaga on nad endid puupaljaks joonud. (J. Piiskar (is.): Oma kari!) Ma ei räägi mitte omast karjast, waid neist, kes teile lähemal on, teie ütlemise järele. Tean juhtumist, kus tööline oma wiimase asja ära müüb, naise õmblusmasinagi kodunt ära tassib, et joomiseks raha saada. Kui walitsus tahaks siin järjekindel olla, siis peaks, minu arwates, kui abinõusid joomise wastu ei otsita, krediidi määrama joodikute nälgiwate naiste ja laste toetamiseks. Seda oleks täiesti tarwis, sest korrupsioon läheb laialiseks, mõjub perekonna õnne peale, lõhub kodu ära.

Teine uuendus, mis walitsuse poolt sellel alal maksma pandud, mis riigi arwates, võib olla, pidi piirituse joomist takistama on tsheki uuendus. Nimelt antakse nüüd tshekid terve aasta peale. See tshekiraamat näeb nüüd iseenesest väga kena wälja, nagu mingisugused kupongid ja lapsedki armastawad temaga mängida. Nad on isast õppinud neid wälja lõikama ja ootawad aega, mil isa piiritust ostma läheb, et siis kupongi wälja lõigata. Meie näeme, et ka see abinõu sihile ei ole wiinud. Mind huwitab üks küsimus: kas meie Wabariigi Walitsus eelarwe juures, kus meie selle suure piirituse kwan tumi poolt peame hääletama, et sellega oma kartulitööstust toetada, ka selge sõnaga ütleb, kuidas tema kawatseb seda meeletu suurt piirituse hulka ära tarwitada? Kas ta laseb meie rahwast seda ära juua wõi müüb ta salakaubana wõi mõnel muul teel wäljamaale? Teiseks tahaksin ma seda teada saada, mis mõtleb Wabariigi Walitsus teha, et joomisele ja sellega kaasaskäiwale laastamisele piiri panna, missuguseid summasid selleks ohwerdada, missuguseid jõudusid tööle panna? Sest tõepoolest toob wiin meile rohkem kurja, kui see kasu wäärt on, mis meie kartulitööstusest saame. Usti ja arwati, et wiinamüügi wabaksjätmine, vähemalt sel kujul, nagu ta praegu on

sisse seatud, wiinajoomist ei suurenda. Kardeti nii väga seda hirmsat „samagonni“, mida salamahti joodi. Mina olen ka samagonni aegasid näinud, olen kõiksuguseid joomaaegasid näinud, aga praegune aeg paneb tõesti kohkuma. Kui nüüd näituseks mõnda laata tähele panna, — Wiljandi laadal näituseks olid mehed peale laada lõppu nii purjus, et hobustega wõidu hirnusid. Muidu päris mõistlikud mehed olid endid nii täis joonud, et nad mõistuse täiesti kaotanud. Näib teile küll nalja tegewat, aga see on tõsiasi, millega igaüks rehkendama peab. Peaks teed katsuma leida, kuidas wastu hakata meie rahwa suuremale waenlasele wiina kujul, mis meile küll suuri sissetulekuid annab, kuid teisest küljest meid aga paljaks riisub, me tööjõudu häwitab ja meie perekonnaõnne lõhub.

Ma tahaks weel õige lühikest aega peatada ühe teise asja juures, s. o. nimelt meie sissetulekumaks. See on üks väga tarwilik allikas riigile. Seda on juba tarwitatud minewal aastal, siis oli ta suurem, nüüd on ta juba vähem. Mind huwitab see küsimus, kui maksumaksjat ja ma pärsin mitmest kohast, niihästi maksuinspektorite kui ka asjatundjate käest järele, kuidas see maksuwõim õieti on ja kas on mingisugused kindlad juhtnõõrid selle maksu wõtmiseks olemas, mis järele käiakse. Ma sain wastuseks, et on mingisugused juhtnõõrid antud ja need käiwad maapidajate kohta: maa jaotakse klassidesse, wõetakse wakamaade arw ja kaswatatakse teatawa summa peale. Kunagi ei küsita, mis see maa sisse toob, waid wõetakse wakamaade arw ja kaswatatakse selle peale. Minu enda käest küsiti, kui palju teil maad on. Kui palju teie sellest maast sisse wõtate, seda teame meie paremini, kui teie. Siis on weel üks imeplik wiis selle maksuwõtmise juures, nimelt, on väga suur wõim sellel asutusel wõi maksuinspektoritel, mina neid aukraadide järele ei jõua õieti pähe õppida, neil on seadusandlik wõim, täidesaatev wõim jne. Kui, näituseks, wallakomisjon määrab sulle sissetulekumaksu liig suure ja sa lähed kaebama teise asutusse, siis on selle komisjoni mehed jälle seal ees ja aitawad otsust teha. Ma räägin seda lugupeetud rahwasaadikutele sellepärast, et praegune maksuwõtmise wiis wõi maksuinspektorat on kõik teinud, et seda tulumaksu maksmist meie rahwale wastikuks teha. See on tema kõige suurem töö ja kui nendele ametnikkudele

kunagi auraha anda, siis ainult selle eest, et nemad aitasid lugupidamist ja arusaamist tulumaksu vastu inimestel ära süüa, et inimesel sellest enam arusaamist pole. (J. Kana (töer.): Teie esitajad maksukomisjonis, mis teevad need?) Ma pean ütleva, et ma neid härrasid ei tunne.

See osa eelarwest, mille juures ma edasi peatada tahaks, oleks haridusministeerium ja ma arwan, lugupeetud rahvasaadikud, et mina mitte esimene pole, kes selle ministeeriumi juures pikemalt peatab. Ma usun, et niihästi need, kes ka minu mõtteosalised ei ole, seda küsimust selgitada püüda tahavad. Viimasel ajal on nähtuseks saanud, et mitte ükski teine rahwa eluala ei ole nii palju arwustust leidnud, kui kool, meie haridustegelased ja meie kooliõpilased. Nendest räägitakse väga palju ja sellest võime järeldada, et midagi on juhtunud, midagi on murdunud. Meie haridustegelased on saanud päewakangelasteks. Räägitakse võimatuid jutte koolipoistest ja kooliõpetajatest ja mõned neist on isegi tapaloomadeks saanud, kelle kallal igauks võib norida ja seda rääkida, mis ta ise tahab. Meie kooli ajalugu tunneb igauks väga hästi. Ta on niisama wana, kui meie riiki. Tal on kõigest kolmeaastane lehekülg olemas. Meie teame, kui meie kool tekkis, kuidas siis esimese waimustusega koolide kallale asuti. Teame, need, kes tol ajal Asutawas Kogus olid, kuidas meil kõige wabameelsem kooliseadus vastu võeti ja niisuguste lubadustega tuldi, et wahekord, mis weneaegsetes koolides wõõras oli, et see nüüd kindlasti Eesti koolis peab parinema ja suur hulk koolitegelasi ja lastekaswatajaid olid selles kindlas arwamises, et nemad loowad meile ühe niisuguse rahwuslise kooli, kus piir kodu ja kooli wahel ära kaob ja kus kool kõigile kättesaadaw on, — lapsed lähewad sinna heameelega, — tulewad heameelega ja waned armastawad kooli. Meie peame kahjuks nägema, et see wahekord on palju halwemaks läinud ja et ta Wene koolis nii rikutud polnud, kui praegu. Waewalt on õieti nii raskeid otsuseid meie endise kooli kohta tehtud, kui seda tehakse meie praeguse kooli kohta. Hakatakse süüdlasi otsima: süüdistatakse seltskonda, ajakirjanikka... (J. Wain (sd.): Ja pastorid!) No, pastorid, need on alati süüdi olnud. (J. Wain (sd.): Ise äranissee Wiljandi oma.) Teie härra Wain, wist kukute minestusse, kui teie üldse kukkuda

oskate, kui ma seda asja seletan. Kui see Wiljandi jant oli, siis olin mina Tallinas välisasjade komisjonis ja sain härra Kana käest pärast sõimata, miks ma mitte Wiljandis polnud. (Naer paremal pool.) Nii, et ärge minu kallale tikkuge, võite sisse kukkuda. (J. Wain (sd.): Aga teie kirjutasite „Sakallas“... J. Kana (töer.): Jah, kirjutas.) Sellega oleks väga halb seisukord just teil, härra Kana, sest et „Sakala“ toimetaja on teie erakonna mees. (Uldine naer.) Mina arwan, et süüdlast on ikkagi õige raske leida, kuid süüdlased ongi juba osalt leitud. Nii kui raudtee peal rongiõnnetuse puhul harilikult kõige noorem ametnik ehk rööpaseadja süüdlane on, nii on ka meil süüdlane juba leitud ja see on koolipoiss. Tema on kõige noorem ja tema noortele õlgadele laotakse süü. Et koolipoiss kõige wähem oskab oma eest kosta, sellepärast otsustakse ka, et süüdi on koolipoiss. Aga meie otsime neid põhjusi, mis selle wahekorra meie kooli, kodu ning seltskonna wahel nii terawaks ja halwaks on teinud. Ma usun, et sellega, mis mina selle põhjuseks pean, nii mõnigi minuga ühel arwamisel on. Mina ütleks nii, et süüdi selle juures, et meie kool niisugusesse seisukorda on sattunud, on teataw süsteem ja see süsteem on koolipoiss. Ma seletaks seda järgmiselt: kui meil kool tekkis, ja kõige wabameelsem algkooli-seadus anti, kui meil haridusala etteotsa astusid mehed, kellel täieline tolleaegne rahwausaldus oli ja kes teele läksid kõige modernsemate ja uuemeelsemate lööksõnadega, kes ütlesid: nii nõiume hariduse maa seest välja. Nemad seadsid ühe suure ideaali endale üles, ühe teatawa süsteemi, mis oli algusest peale „koolipoiss“. Koolipoisi heaks lubati kõik teha. Koolipoiss oli korraga päewakangelane, ei mitte selles mõttes, et seda kooliõpilast kaswatada, temale haridust anda, teda hakata maast-madalast meheks kaswatama. Ei! Waid sellele õpilasele öeldi: sina oled ise suur mees, sina pead ennast ise arendama, pead ennast organiseerima liitudesse, sa pead kaswama hakkama, nagu sul hambad ja habe kaswawad. Algas koolipoisi aastasada. Juhatust pole sul tarwiski. Sa pead ise täieline kodanik olema ja kõik on sul täiesti wabalt käes. Ma ütlen teile, lugupeetud rahvasaadikud, et see uus ja moodne õpetus lõi õieti alguses kõik wanemad koolitegelased jalust maha ja põranda alla, sest nemad ei olnud

seda enne kunagi kuulnud. Hariduse juhid, kes enne hariduse eesotsas seisid, läksid eemale, sest maksmapandud moodne kooliõpilaste kultus oli neile niivõrd wõõras, et nemad ei oskanud sellest aru saada. Ei oskanud sellest aru saada ka see, kes ise kooliõpilane oli. Sõda oli lõppenud, kooliõpilased wabanesid, ja kõigil oli hea tahtmine õppida. Mõned olid sõjas jämedaks ja tooreks läinud, ja teiste sekka tulles töid nad ühes oma riikluse ja täiemehe tunde, mis moodsast õpetusest uut hoogu sai ja ise sihis arenema hakkas. Kooliõpetajad, kes seda moodsat ideaali kultuweerima hakkasid, kes ütlesid koolinoorsoole, et waat' sina oled mees, need olid inimesed, kes noorsooliikumisest midagi kuulnud, ega oma silmaga näinud ei olnud. Nemad ei oskanud noorsooliikumist juhtida, ja noored jäid täitsa üksi. Noortele plaksutati käsi. Keegi ei osanud aru saada, et meil on midagi uut ja iseäralikku sündinud, ja selle järeldusel sündis meile praegune kooliõpilase tüüp, kes nii arenes ilma juhatuseta, kes Wiljandis enese winti wõttis, Pärnus streikis, kes algkoolijuhataja Järwamaal kotti toppis, kes Tartus enese maha laskis, ja kes Tallinnas ütles, et kõik kooliõpetajad on rätsespad. Mina olen põhimõtteliselt, kui tegelik kooliõpetaja, ennast kõigest sellest eemale hoidnud, sest ma tunnen, et ma kui inimene sellest aru ei saa. Mina olin omal ajal, nagu seda härra Piiskar teab, temaga ühiselt kaswatusalal tegew. Härra Piiskar oli siis Wene walitsuse poolt rohkem alla surutud, mina olin wabam, kuid meie saime wäga hästi läbi, ja tema wõib ütelda, et see õige on, mis ma siin räägin, kui ta partei seisukohalt wast asja teisiti ei wõta. Kord Wiljandis läksin ma „Uudismaa“ õhtul kuulama noorsoomeeste kõnesid. Ma wõin teile refereerida, mis ma oma kõrwaga kuulsin, mida koolipoiss rääkis. Tema oli Tallinna seminaarist ja sama kooliõpilane, kes Wiljandis käis kooliõpetajaid üle kuulamas ja seda kongressi asja rewideerimas. (H u l g a l i s e d w a h e l h ü ü d e d. N a e r.) Koolipoiss sõitis Wiljandi ja pööras direktorite poole. Mina juhtusin ka kooliõpetajate toas wiibima ja nägin, kuidas kaks koolipoissi istusid ühel pool lauda ja direktor teisel pool ja andis neile seletust. (W a h e l h ü ü d e d.) Koolipoiss oli noorsooliidu esitaja. Üks realkoolipoiss luges sõrmede peal, mida see kõneleja kõike eitas. Tema eitas Euroopa kultuuri, eitas lastekaswatajaid ja ajakirjandust, mis olla

täis kaabaklust. Ta wiskas isegi pahempoolsed ja parempoolsed kaswatajad kõik ühte potti. Ta ütles, et waadake, meie noored, murrame endile ise teed elusse, ise kaswatame jne. Ta algas muidugi murdmist pastoritest peale. Kui Tallinna seminaari juhataja minu käest küsis, mis sugust mõju see kõne minu peale awaldas, siis ei osanud ma muud selle kohta ütelda, kui et ta oli halb, aga seminaari seisukohast küll wäga kohane. Seminaari direktor tähendas, et see olla temal üks parematest poistest. Siis oli seal weel kaks, kes üles astusid, üks neist seminaari lõpetanud ja teine kommertskooli õpilane. Nad kandisid luuletusi ja laule ette. Eesti kirjanduse alal tunnen ma nüüd palju luuletusi ja laule. Tunnen ka wäljamaa kirjandust, kuid niisugust pole weel kuulnud. See poiss kandis ette luuletuse, kus laused olid „ma nuusutan su higist käewarti“. Pean ütleva, et nii wäljakultuweeritud maitset ja iseäralist kirjawormi wõib lubada ainult praegune seisukord. Ühes teises laulus oli fraas: „wahin su sukke alt treppi üles minnes“... Lugupeetud kuulajad! Ma ei too seda ette sellepärast, et mingisugust numbrit sellest teha. Minul oli sellest kunstnikust kahju, kes praegu 16 aastasena niisuguseid luuletusi teeb. Kui ta 20-ne aastaseks saab, siis on tema lori otsas, sest millegist ei saa inimesel nii ruttu himu täis, kui lori. Kas teate, mis mina mõtlesin... (J. Piiskar (is.): Ta läheb ülikooli teoloogia fakulteeti.) Teie jätke teoloogia, sellest on teil sama wähe aimu, kui Wenemaa wiimastest dekreetidest. See, mis mina mõtlesin oli: kui see poiss peaks nüüd minu poega kaswatama, mis tuleks siis küll wälja, kui ta juba kõike 19. aastaselt eitab. Nii olen ma teile, lugupeetud rahwasaadikud, selle kultuse, selle kooliõpilase tüübi ette maalinud, kelle peale nüüd waadatakse, kui kõige suurema kurjategija peale. Ma ütlen teile, et sellepärast ei ole weel kaugeutki mitte kõik paremad jõud meie noortes surnud, ei ole wälja surnud need, kellel täieline arusaamine on. Need wiimased tõstawad pead ja saawad noorsooliikumisele palju kasu tooma. Mis meie koolipoisi nii kaugele laskis minna, on üheks põhjuseks meie kooliõpetajate haridusline tasapind. See on tõesti wäga mitmekesine ja kirju. Kui nende hariduslist tsensust silmitseda, siis saame ülikooli haridusega alates igasuguse hariduse tasapinnaga inimesi. (J. Piiskar (is.): Aga miks see haridus-

line tasapind halb on?) Teie olete ikka nii kärsitu ja tahate kõiki kohe teada saada. Selle juurde tulen ma pärast. See haridusline tasapind on täiesti mitmesugune. Teie teate, et meil on olemas suur rahvusline raudwara, s. o. meie rahwa muusika ja laul. Minge ja otsige praegu kooliõpetajat, kes waewaks wõtaks muusikat ja laulu kultiveerida. Teie ei leia neid, ja millega tuleb seda seletada? (Wahelhüüe keskelt: See on weneaegse kaswatuse tagajärg!) Ärge minule rääkige, mina olen ka Wene kooli kaswandik ja ärge minule musta walgeks hakake tegema. Wene seminaarides, iseäranis Tartus, õpetati väga hästi laulu ja on praegugi kooliõpetajaid leida, kes seda hästi edasi anda oskawad. Praegu on aga kooliõpetajate hariduse tasapinna puudusel asi sootu teine. (J. Luiga (töer.): Kirikuõpetajate hulgas on lugu veel halwem!) Tänan väga meeldetuletuse eest. Teie wõite sellepärast ainult rõõmu tunda, aga mitte mulle ette heita, kui inimesi kirikus vähem hakkab käima. (J. Luiga (töer.): Kirikuskäimine sünnib korteripuuduse pärast! Naer.) No, selle kahe tunniga, mis aja jooksul inimesed kirikus on, ei saa mitte korterikitsikust lahendada. (Naer.) Nad tulewad ka külma kirikusse ikkagi muu asja pärast, kui korterit otsima. See ei ole kellegi saladus, et meil üks inimene, kellel kesk-kooli lõputunnistus väga kahtlane, 2 aastat kesk-kooli inspektor oli. Ma wõiksin teile palju näitusi tuua, mis kooliõpetajate hariduslisest tasapinnast räägiwad. Meie elame niisugusel ajajärgul, kus inimesed, nii õelda, oma kehalist ülekaalu tühnewad. See on nooruse tunne ka meie noores riigis; waimlise huwid jääwad täiesti tagapinnale. Sellekohane on ka meie õpekawa. Meil on matemaatika ja loodusteaduse kool. Õpeained, mida meil peasjalikult koolides käsitatakse, nimelt loodusteadus ja matemaatika, on õpilastele täiesti wastumeelseks tehtud. Ma tean juhtumisi, kus õpilased mööda linna jooksewad ja otsiwad abilisi, kes neile rehkendusi walmis aitawad teha. Kooliõpetajad ise aga ei waata sugugi selle järele, et raamatus wiga sees on ja lasewad lastel rehkendada. (J. Piiskar (is.): Missuguse haridusega need õpetajad on?) Missuguse haridusega need igaüks neist on, seda ei saa mina mitte täpisealt ette tuua, kuid oletada

wõib, et see wist mitte väga kõrgel ei seisa. Neil ei ole seda oskust, mis peaks olema ja nad teewad matemaatika ja teised õpeained nii läilaks, et õpilased õppida ei taha. Küsige seda keskkooliõpilastelt. Te kuulsite muidugi, missuguse otsuse Tartu ülikooli rektor ülikooli astujate kohta andis, tähendades, et ülikooli pääsewad inimesed, kes ise tunnewad, et nende eelharidus täiesti poolik on ja neil raske on ülikoolis õppida. Teie ei saa mitte silmi kinni pigistada nende nähtuste juures, mis meie keskkoolis walitsewad. Weneajal oli keskkoolis kindel süsteem olemas, mis meil täiesti puudub. Ma tean naiskooliõpetajat, kes protsente seletades kannab poistele ette ainult wormelid. Kui poisilt küsida, kui palju protsente sealt ja sealt saab, siis wõtab poiss wormelid ja arwab. Mis protsendi mõiste on, selles ei ole temale mingisuguseid seletusi antud. Paljud wanemate klasside õpilased kahjatsesewad, et ilusad asjad neile läilaks on läinud. Meie koolis on veel üks suur humanistiline aine — kodanikuteadus. Seda õpetatakse ühe wäikese raamatu järele. Ma kahetsen, et mul seda raamatut käepärast ei ole, et teda teile demonstree-rida. (J. Wain (sd.): See on ilmalik raamat!) Jah, see on ilmalik raamat, aga ma olen veel ilmalikumaid raamatuid näinud ja lugenud. (Naer.) See raamatukene on nii lühike, et ta õpetades warsti läbi saab. Kooliõpetaja, kes seda ainet õpetab ja seda rohkem ei tea, kui selles raamatus on, satub täbarasse seisukorda. Nii tuli ükskord minu poeg koolist koju — ta käib realgümnaasiumis — ja küsis minult, kas ma teadwat, mis põllutööministri eesnimi on. Ma wastasin, et ta pehme B-ga algab. Poiss konstateeris fakti, et ma kodanikuteadust ei tunne. (Naer.) Nagu kuulsin, oli koolis kodanikuteaduse raamat läbi wõetud ja nüüd õpiti sarnaseid peensusi. (J. Piiskar (is.): See on praegune haridussüsteem!) Nüüd räägin ma wähe usuõpetusest. (Naer.) Usuõpetusega on lugu nõnda, et ta keskkoolides waba õpeainena olemas on, ja nagu te väga hästi teate, ei ole osawõtjate arw mitte wäike, waid teie kahjuks väga suur. Selles aines on ka teatud süsteem olemas selle aine wastu. (J. Kana (töer.): Seda ainet õpetatakse halwasti!) Teie olete selles asjas muidugi asjatundja, mis väga hea on. (J. Kana (töer.): Ma wõin seda oma poja järele otsustada. Kauakestew naer.) See

on väga armas kuulda, et teie poeg ka seda ainet õpib. Nagu ma tähendasin, on siin teatud süsteem olemas, kuidas selle vastu kihutustööd tehakse ja kuidas asja maha tehakse. Ma võin selle illustreerimiseks ühe juhtumise ette tuua. Lastewanemate nõudmise peale tuli ühel kooliõpetajal usuõpetust õpetada. Ta tuli klassi ja pidi neljandast käsust rääkima. Ta ütles nõnda: „Armsad lapsed, kuidas pean ma teile neljandat käsku õpetama. Katekismuses on öeldud, et sa pead oma ema ja isa austama. Ema võib austada, sest see on teada, kes ema on, kuid isa kohta ei või teie mitte seda ütelda.“ (N a e r.) See, kelle pojale nii õpetati, läks kooliõpetaja juurde ja rääkis selle kooliõpetajaga niisugust ladina keelt, mida ma siin mitte tõlkida ei või. (N a e r.) Niisugune on wahokord kodu ja kooli wahel. Mina olen põhimõttelikult kõrvale hoidnud haridustöö uuendustest niisugusel kujul, et teistel näidata lasta, kuidas seda juhtida tahetakse ja millega täidetakse laste ilmawaadet. Meie õpilased ei ole mitte ainult loodusteadlased ega matemaatikud, waid nende terwe hingeelu peab wälja arendatud saama. Kui teie silmas peate, et kooliõpetajad ei seisa nende ainete õpetamisel niisugusel kõrgusel, nagu tarwis on, siis saate teie tõepoolest niisuguse koolipoisi tüübi, nagu ma teile ette olen maalinud. Arusaamine ristiusu moraalist läheb isegi nii kaugele, et meie eelarwe-kommisjon olewat läbi kukutanud krediidi usuõpetuse õpetamiseks Harku koloniis. Wäljamaal on sarnastes asjades koguni teine seisukord ja seal ohwerdatakse suuri summe noorte kurjategijate kõlbliseks harimiseks, kutsutakse kõik käed tööle. Kui tarwis, kutsutakse appi päästearmee. Meie oleme liig wäiklased, kui meie ristiusu suure kõlbluse vastu nii wõitlema hakkame, nagu wõideldud on Harku kolonii usuõpetuse summa puhul. Mis jaoks meil koolis usuõpetust õpetatakse? Lapsel on muusika anded, matemaatilised anded, usu-teaduse anded, — neid kõiki peab harima. Mida rohkem teie selle vastu olete ja mida rohkem teie surwet awaldate, seda suuremaks läheb noorte huwi usuliste küsimuste ja kiriku vastu. Pange tähele noorsooliikumist, ja teie näete, et just lapsed, kes teie koolist on tulnud, satuwad sagedasti kõikidesse äärmustesse, ka usulistes liikumistes, kuna meie, kes meie lepitusteed oleme pakkunud, soowime lastele ka usulist haridust anda. Naerda wõime meie kõikide asjade ja korralduste

üle, aga selle lapse üle, kelle kohta Riigivanem julges tähendada, et see „mühaw mets“ olla, ei tohi meie mitte naerda. Ja kui ajalehes seisis, et meie noorsooliit on sel kujul surnud, siis hüüan mina: Elagu noorsooliit! Kui üks Tseesar sureb, siis tuleb teine asemele. See on see „mühaw mets“, mis läbi murrab, ära tundes, et ta organiseeritud oli walesti. See mets peab tõesti lopsakalt kaswama. Näidake meile kord, kuidas teie neid kaswatate, andke neile oma moraali õpetust, kui teil seda on. Näidake meile, et teie meile wõite inimesi anda. Meie olime õppinud waatama noorsoo peale halwakspanewa pilguga, kuid tunnistage, et meie, kui tugewam pool, ise selle nõrgema poole pahe-des süüdi oleme. (W a h e l h ü ü e: W a n a s t i o l i h u l l e m!) Need wanad koolipoisid istuwad Riigikogus ja on kõik suured ja targad mehed, kuid meesteks on neid teinud usuõpetus. (W a h e l h ü ü e J. Luiga (töer.) poolt.) Ma ei ütle kunagi seda, et usuõpetus just see „Universaalmittel“ oleks, nagu ta mõnel arstil on, mis igaihe terweks teeb. Ma tahtsin ainult ütelda, et usuõpetus on aidanud neid wanu koolipoissa ausateks inimesteks saada. (N a e r.)

Ja nüüd lugupeetud rahwasaadikud, ei saa mina waikides mööda minna meie kooliõpetajatest-lastekaswatajatest. Teie teate, et kooliõpetajate liit oli üks neist esimestest, eluwõimsatest organisatsioonidest, kui meie noort riiki loodi. Nii kui nad oma sihtjooni üles seadsid, siis paistis kõikidele sõpradele ja ka kooliõpetajatele enestele see asjaolu silma, et nimetatud liitu peaasjalikult wälja kutsus püüe end majandusliselt kindlustada. Pean tähendama, et meie rahwakooliõpetaja enne nälgis sõna tõsisest mõttes, tema seisukord oli äärmiselt halb. (W a h e l h ü ü e: T e m a t a h a b k a s ü ü a.) Tema tahab ka süüa ja ta peab ka süüa saama, ütlen mina, aga ka muist asjust elama peab ta. Teie olete muidugi lugenud, et Tartus sai ära peetud omal ajal suur kooliõpetajate liidu kongress. Sellel kongressil pidas kõnet üks Tallinna kooliõpetaja, kes sihtjooni üles seadis kooliõpetajate liidu tege-wusele. Esimene punkt oli palgaküsimus, teine wist juriidiline abi, alles seitsmendale kohale oli paigutatud, et kooliõpetaja peab ka pedagoogiliste ja kaswatusteadliste küsimustega tegemist tegema. Teine otsus, mis teises kohas tehti, oli see, et kooliõpetaja peab pahempoolne olema ja ei tohi usulisi talitusi ette wõtta. Ehk küll

üks kooliõpetaja selle vastu protesteeris, seletades, et see tema isikuwabaduse wägistamine olla, pidi ta koosolekult lahkuma. (Wahelhüüe: Kui palju Teie palka saate?) Teil ei ole millest muust kõnelda, kui minu palgast. Mina usun, et see riiki ei huwita, kui palju mina palka saan. Et neid põhimõtteid kongressil üles seati, siis hakati neid ka kawakindlalt teostama. Need wastuwõetud resolutsioonid aitasid selleks kaasa, et kooliõpetaja ja kooli wahekord järjesti halwenema hakkas. Kui kooliõpetajate palgaküsimust arutati, siis waieldi wäga palju selle üle, kui suur peab meie kooliõpetaja töötundide arw päewas olema. Mina olen alati selle poolt olnud, et korralikus koolis normaaloludes ei tohi üle 4 olla päewas, kui ta wihkusid peab parandama, ja iseenhast edasi arendama. Meie olukorras oleks olnud ajutiselt 25 tundi nädalas wõimalik wõtta, ohwrit tuues rahwale ja rahwas oleks ohwrit hinnanud meie raskel majanduse ajajärgul. Selle asemel nõuti kategooriliselt 24 tundi ja see ei parandanud wahekorda seltskonnaga. Puuduwate kooliõpetajate asemele leidis teisi, kes siiski walmis olid 38 tundi andma, kuid lisatasu eest. (J. Piiskar (is.): Ilma maksuta ei teeka Teie midagi.) Mina ei räägi, härra Piiskar, mitte siin iseendast, minu töö ei ole mitte siin hindamise all, mina ei saa mitte riigikassast palka, mina saan palka oma koguduse käest, ja mina ütlen Teile, härra Piiskar, et mida rohkem Teie minu palga vastu olete, seda kõrgemaks ta läheb. Kui Teie ka kiriku ära wõtate ja lõpuks ka surnuaia, siis lähen telefoniposti otsa ja räägin ka seal — palka maksetakse ikkagi. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kas Jumal käskis palka wõtta?) Jumal käskis sotsidel suud pidada. (Naer.) Kui kooliõpetajate liit selles sihis edasi läheb, tahtes olla ainult pahempoolsete lastekaswatajate organisatsiooniks, siis on ta poliitiline asutus ja ma lisan juurde: siis ka kooliõpetajate liit läheb vastu surmale. Aga elagu kooliõpetajate liit! Kui üks Tseesar langeb, tõuseb teine asemele. Kooliõpetajate liidu põhimõtted on siis uued, need on kaswatusteadlised ja pedagoogilised. Kui nüüd lastekaswatajad oma põhimõtteid nii olid deklareerinud, et nad liitudes ühesugused on ja tegelikus elus teistsugused, siis nende põhimõtetega tema kodu ja kooli halba wahekorda ei wähenenda. Kõik suured pahempoolsed resolutsioonid olid hoop

õhku, rahwa keskel talitab kooliõpetaja sagedasti teisiti. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Millal deklareeris seda liit?) Ta tegi seda kommerts-kooli saalis, kus otsus vastu wõeti, et iga kooliõpetaja peab pahempoolne olema ja usulik talitusi toimetada ei tohi. (E. Martinson (sd.): See on demagoogia liidu vastu.) Kui Teie seda demagoogiaks ja agiteerimiseks nimetate, siis olete walesti trehwanud. Ma pole kunagi ei demagoogiat teinud, ega agiteerinud, ei ole tarwiski, sest ma usun teie liidu loomuliku surma sisse. (Naer. M. Püüman (sd.): Härra Lattik, Teil on palawik.) Ei tule ka praegugi enam maal ühinged kokku, sest et nad teisi sihtisid juba endale otsiwad. Kui aga liit muutub kutseühisuseks kooliõpetajatele, kus ka teisiti mõtlejad aset leiawad, siis alles hakkab ta õitsema ja wõrsuma, wastasel korral sureb ta. Mina olen, lugupeetud kuulajad, meie koolipoisi tüübi ette toonud nii, nagu ta üles kaswanud ja nagu teda kultiveeritud on. Ma olen teie silma ette toonud meie kooliõpetajate liidu, kes julgus panna seitsmendale kohale pedagoogilist teadust, teisi asju etteotsa paigutades. Mul on õigus ka seda liitu arwustada. Ma ütlen teile, meie ei lase endi lapsi niiviisi edasi juhtida. Meie nõuame, et kooliõpetajate klass saaks kaswatusteadliseks organisatsiooniks kujunema ja et ta mitte ei ole mingisugune pahempoolsete asutus. (Kära. Juhataja kõlistab.) Meie rääkisime ennem, et elame põhjamaal ja mitte Itaalias, sellepärast, härra Johanson, rahustage ennast. (L. Johanson (sd.): Ka Teil on see kantsel tarwitada. Kui Teid kiriku kongressile lastakse, siis kõnelege ka seal.) Ma lähen edasi selle kooliõpetajate hääle kandja kaswatusteadlise ajakirja juurde. „Kaswatus“ on ta nimi. See ajakiri saab Riigikogu poolt toetust. (J. Kana (töer.): Mitte üht penni! J. Hünerson (põl.): Saab 200.000 mk. Saalis kära. Haridusminister H. Bauer: 110.000!) Ma tahaks edasi rääkida selle kaswatusteadlise ajakirja kohta. Olen teda lugenud harwa, ei wõi sellepärast arwustaja olla. Kooliõpetajad ütlesid ise, et tema sisu ei rahuldawat, andsid niisuguse otsuse ja leht ilmub siiski wanal wiisil. (Wahelhüüded.) Teie ei saa sellest ühtki ümber lükata, millest kõnele- nud olen. Meie keskkoolide seadus on praegu ellu wiimisel. Kõigil on teada, et

sellega juba praegu wägipulka weetakse. On tekkinud loomuwastane wahekord, kus ühe Riigikogu liikme eeskawa, kes mõjuwal kohal kooliõpetajate liidus, wõetakse selle kooliõpetajate liidu kawana arutusele. Walitsuse kawa on esialgul kõrwal. Tahetakse koolipoisi kultus jälle uuesti üles seada. Selle kawa juures on jälle alganud wägipulga wedamine, need samad põhihelid on seal jälle olemas. Ma ütlen, kui meie oma koolipoisi kultust nii ikka edasi ajame, siis ei saa meie samugi edasi, waid meie wahekord kooli ja kodu wahel läheb järjest halwemaks. Lugupeetud Riigikogu liikmed, nüüd teie saate wäga hästi aru, kui meil tegemist on niisuguste teguritega, niisuguse süsteemiga, kui raske seisukord on siis praegu haridusministril. Sest tema peab seda tormi lõikama, mida teie tuulena olete külwanud. Kuid ma ütlen ühte, haridusminister wõib ju wahel eksida, aga kui tema sellele seisukohale kindlaks jääb, et meie peame oma noorsugu nii kaswatama, et meie talle tee kätte näitame, kust mööda tal minna tuleb, ja kui meie ka kooliõpetajatele tee kätte näitame, et nad endale mitte ainult poliitikat ülesandeks ei seaks, waid ka kaswatusteadlisi küsimusi, siis wõime julged olla, et suurem hulk/inimesi haridusministri tööd hindab ja hindab ka nende kaswatajate tööd, kes selles mõttes kaasa lähewad.

Seda ministeeriumi arwustades ja seda süsteemi arutades ütlen weel kord, et Eesti koolipoiss ei ole mitte surnud, ta elab, ja tema organiseerimine läheb ka siis wiimaks õigetesse kättesse, kui kooliõpetajad talle wastu tulewad. Kooliõpetajate liit wõttis Wiljandi sündmuste puhul resolutsiooni wastu ja ma pean tunnistama, lugupeetud rahwasaadikud, et see oli tema wiimane trump, mis minu kannatuse katkestas. Kooliõpetajate liit, kellele ka Wiljandi sündmuse ette heideti, ja kes sel ajal ise ka Wiljandis oli, nii et tema igatahes nägema oleks pidanud, mis seal sündis, sest Wiljandi on ju natuke wäiksem, kui näituseks Pariis, deklareeris nii, et waadake, haridusminister on seda lubanud, asja halwasti korraldanud ja meil oli niipalju tegemist, et meie õpilaste järele walwata ei saanud. Kui nüüd haridusminister seda kooliõpilaste kongressi mitte ei oleks lubanud, siis ei oleks leitud seda nõõri Eesti riigist, millega teda puua oleks suudetud. Härra Piiskar oleks siis Wenemaale selle nõõri järele saadetud. Kui paarsada kooliõpilast koos olid ja

sealsamas linnas ka paarsada kooliõpetajat, siis tuleb iga koolipoisi peale üks kooliõpetaja, kes siis küllalt oleks suutnud poiste järele walwata. Ja nii, härrad Riigikogu liikmed, üksikud ärge süüdistage mitte mind, nagu oleks mina asjast kirjutanud, waid need olid täiesti pahempoolsed mehed, kes protesteerisid, kellel ka kops üle maksa läks, sest et nendes kaswatusteadline hing mitte täiesti surnud ei olnud. Ja kui teie mulle näkku wiskate, et mina seda „Sakalas“ olen kirjutanud, siis tehke seda ometi olemataks. Kui teie mulle ette heidate selle eest demagoogiat, siis on teil sest demagoogiast isesugune arusaamine. Sest teie oma mehed, just teie ridadest, ütlesid, et nii see asi ei lähe. Mina tulin ühe sotsiaaldemokraadiga seltsis koju „Uudismaa“ kõnekoosolekult, kes mulle ka kindlasti ütles, et nii see asi ei lähe, et siin peab teine tee leitama. Üks sotsiaaldemokraat ütles seda ja seda peab tunnistama ka kooliõpetajate liit, kui tema tahab kodu ja kooli wahel wahekorda jalule seada.

Ja kui haridusministrile weel kaikaid jalge wahele loobitakse, teda süüdistatakse, et ta kongressi lubas, siis on see jõuetus ja nõrkus, mis sellest wälja paistab. Mina soowin ühte, et haridusministeerium ja Wabariigi Walitsus, ehk missugune erakond seal ka ei ole, et tema tõesti kindla käega kaswatust annaks meie anderikastele koolipoistele ja nende organiseerimised õigetesse rööbastesse juhiks. Mina olen selge sõnaga ütelnud, et mina ainult niisuguse kooliõpetajate liidu sisse usun, kus ei ole mitte pahempoolsed kooliõpetajad üksi esotsas, waid Eesti kooliõpetajad. Seda liitu ma terwitan. Aga wiimane Wiljandi otsus tuletas mulle meelde tuletõrjujaid, kes näewad, et maja põleb ja ütlewad, et waadake, meil ei ole mundrit seljas, meie ei saa kustutama minna. See otsus oli see, mis minu kannatuse katki lõi ja see otsus tegi kooliõpetajate esituse terwe rahwa silmas wõõraks. Tehke see otsus olemataks ja olge meie lastekaswatajad, siis on rahwas ja seltskond liiduga nõus.

Mina nägin ükskord wäljamaal ühe wana koolimaja peal üht luitunud silti, mille peale oli kirjutatud: „Aller Anfang ist schwer“ — iga algus on raske, ja hoo-wipealse ukse peal oli kirjutatud: „Ende gut — alles gut“, — lõpp hea — kõik hea. Nüüd on selle kooli õpilastel wiisiks saanud, et nad iga aasta koolist lahkumisel koolimaja otste peale oma märkusi krii-

diga kirjutasiid, mis siis umbes nende koolist lahkujate otsus kooli kohta oli ja üks õpilane oli sinna kirjutanud: „Es war bisweilen stürmisch, aber heimisch war es doch“ — et kodu oli ta siiski, olgugi, et wahest tormiline. Ma soowiks meie haridustegelastele, et nad ka meie koolimajad niisugusteks looks, et kui eestlaste lapsed sealt ükskord wälja lähewad, et nad siis ütlewad: „Tormiline oli küll wahel, aga siiski kodune.“ Niisugust kooli kujutan ma omale ette ja niisuguse kooli eest wõitlen ma. (Kiidua waldused p a r e m a l p o o l.)

W. Grigorjew (töer.): Когда рассматривается в законодательных палатах бюджет, то обычно происходит общая критика правительственной политики. Это вполне естественно: куда направлена правительственная политика, туда и тратятся народные средства.

Когда говорит о бюджете депутат, слегка перебирая представленные правительством цифровые данные, и во всем соглашается с ним, то с правительственной точки зрения это хороший признак. Такого оратора с удовольствием слушают, благодушно улыбаются и говорят: „Значит, в государстве — все благополучно.“ Если же о бюджете говорит депутат и не во всем соглашается с правительством, то к словам такого депутата уже недоверчиво относятся. А если же говорит об этом же и не во всем соглашается с правительством депутат от окраины, то это уже совсем скверно. Слишком много уделяется разговорам как о самом депутате, так и о его речи. Пускаются всевозможные догадки и слова в роде того, что следите за этим депутатом в оба, от него всего можно ожидать. Так, господа, было и у нас в прошлом году лично со мною. Когда я по воле и от имени народа с этой высокой трибуны говорил о тяжелом положении печерян и о неправильной политике правительства, то к этому относились недоверчиво и крайне строго включительно до предания суду. А именно, речь моя крайне не понравилась представителю центральной власти, бывшему начальнику Печерского края, который и подал жалобу в суд, разумеется, с благословения центральной власти.

А „Печерский Вестник“, газета, руководимая тем же бывшим начальником края, в № 31 поместила буквально следующее: „Нас уведомяют, что начальником края отдан под суд депутат Григорьев за диффамацию.“

А как вы помните, господа, ничего страшного или необычного сказано не было. Гово-

рил о безвыходном положении погорельцев, о трудном положении рыбаков, немного коснулся школьного вопроса и несколько дальше остановился на особенностях административного управления нашим краем. И только.

Подавая в суд такого рода жалобу, бывший начальник края, видимо, хотел убить сразу 2 зайцев: подорвать доверие избирателей, а равно в парламентских и правительственных кругах, а во-вторых, напугать депутата-провинциала, простака. Об испуге говорить мне не приходится, что касается доверия избирателей, то уверенно могу сказать, что безтактный поступок представителя власти лишь способствовал усилению во много раз доверия. А о доверии в парламентских и правительственных кругах, конечно, судить не мне. Но как бы там ни было, я опять на этой почтенной трибуне и по долгу депутата от имени печерян должен вам доложить о тяжелом положении слоев населения. И опять во многом не могу согласиться с направлением правительственной политики. При этом я должен сказать, что, по моему глубокому убеждению, правительство нашей молодой республики также желает искренно благополучия и счастья для граждан Печерского края одинаково, как и всем гражданам коренной Эстии. Но горе наше в том, что правительство в целом неправильно информировано о действительном состоянии Печерья. Это усугубляется еще и тем, что некоторые представители центральной власти, видимо, стремятся сделать карьеру на национальный вопрос. Поэтому они, идя к намеченной цели, не считают с бытовыми особенностями нашего края. А некоторые результаты этой работы — уже налицо.

Например, раздел волостей намечен вопреки ясно выраженной воле местных органов самоуправления.

Что же касается самоуправления положения погорельцев, то оно буквально не улучшилось сравнительно с прошлым годом. Вот налицо официальные данные на 23 февраля, взятые мною из ведомостей лесничих и уездной управы. В огне погибло 750 дворов. из них удовлетворены лесным материалом только 220 дворов, а остальные 530 еще не цолучили ни одного бревна. Из местного леса удовлетворить погорельцев нельзя, ибо его уже нет. Лес отводится погорельцам в Верроском уезде — в расстоянии 40—50 верстах от места их жительства. Это, господа, — действительность, а вот — правительственная политика в этом вопросе. „Печерский Вестник“, официоз

начальника края, все время старался писать, что погорельцам отпущено столько то тысяч бревен, столько то тысяч жердеи. Получалось впечатление, что не только возставлены старья постройки, но даже созданы новые поселки. Но стоило только смениться начальнику края, как та же газета при прежнем составе сотрудников резко изменила свою позицию; появились статьи покойного характера, в которых в ярких выражениях указывалось на неудовлетворение со стороны администрации вопиющих нужд погорельцев. В ряде обстоятельных статей были правдиво освещены с точки зрения нужд местного населения вопросы о товарообменных пунктах, о тяжелом положении рыбного промысла и о хищническом истреблении лесов, принимающем формы серьезного общественного бедствия. Вскоре новому, благоприятному для местного населения курсу газеты был положен предел, и ее даже лишили субсидии.

Когда все это приходится говорить об окраинной политике правительства мне невольно припоминаются чрезвычайно удачные слова широко популярного члена государственной думы, В. А. Маклакова, сказанные им на большом политическом собрании в Москве, после того, как он за критику русской правительственной политики в отношении Польши был остановлен присутствовавшим в заседании представителем администрации Строевым, закрывшем немедленно после этого собрание. Возмущенный произволом, В. А. Маклаков обратился тогда к г. Строеву со следующими словами, повидимому, не утерявшими своего громадного значения и для настоящей времени:

„Полковник, что вы делаете? Вы сами не сознаете, что подобными действиями губите государство. Я вижу у вас на груди знак об окончании высшего учебного заведения, но у вас нет самого важного, самого необходимого для хорошего администратора. Вы не знаете народной души, вам неведомы — настроения и думы широких масс населения.“

Подробно остановился я на этом случае потому, что и у нас проводится такая же гибельная для интересов всего государства окраинная политика. Мне бы хотелось, чтобы над разумно патриотическими словами Маклакова задумались и те лица, которые творят у нас политику,

Хотелось бы мне еще ознакомить высокое собрание с только что полученным мною важным документом. Дело в том, что, когда по заключению мира с советской Россией проводилась граница, многие земли, принад-

лежащие печерьянам, остались по ту сторону границы, равно как в состав территории Эстии оказались включенными земли, принадлежащие русским подданным. Нашей земли перешло туда 2.300 десятин, а у нас оказалось всего 1.507 десятин принадлежащей русским подданным земли.

Землей этой до последнего времени распоряжалось министерство земледелия и распределяло ее между крестьянами, земли которых остались в России, в виде компенсации за понесенную ими потерю. Теперь же совершенно неожиданно Юрьево-Верровский мировой съезд предписал печерскому попечительному суду взять эти земли в охранительном порядке и назначить к ним опекунов. Таковыми назначены ныне председатель печерской землеустроительной комиссии г. Маттеус и член печерской уездной управы г. Щербаков, которые, конечно, в силу существующих порядков будут сдавать землю исключительно с торгов, т. е., кто больше даст, тот ее и получит. Понятно, что при таком положении дела самые бедные крестьяне останутся без земли, а это будет вопиющей в отношении их несправедливостью.

Я не утверждаю, что по ту сторону проволоки все обстоит благополучно, и что там соблюдаются законы, но я говорю на основании сообщений пограничных жителей, что там, в советской России сожженные во время войны постройки уже восстановлены, и что владельцы оставшихся у нас земель вознаграждены из оказавшейся там нашей земли. У нас же и постройки до сих пор еще не восстановлены, да и крестьяне, утерявшие землю при проведении советско-эстонской границы, не получили до сих пор ни какой компенсации.

На это надо обратить самое серьезное внимание,

(Hüüded: Lõpetada!)

4. Järgmise koosoleku aja ja päewakorra kindlaksmääramine. Juhataja A. Kerem: On ette pandud koosolekut lõpetada. Keegi selle vastu ei waidle. Juhatus paneb ette järgmist koosolekut homme, 17. märtsil kell 5. p. l. pidada, ja päewakorda wõtta: 1) Riigi 1922 a. eelarwe, 2) asunikude ehituslaenu seadus — II lugemisel, 3) wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seadus — maaseaduse komisjoni esitis, 4) seadus raudteeseaduse § 152 (V. s. k. XII. kõide) täiendamise kohta — riigikaitse komis-

joni esitis ja 5) amnestiaseadus — amnestiakomisjoni esitis.

Et I ja II lugemise wahe peab kolm päewa olema, siis peab Riigikogu teise päewakorra-punkti kohta, s. o. asunikkude ehituslaenu seadus, eriti ära otsustama teda homsesse päewakorda ülesse wõtta. Et juhatuse poolt esitatud päewakorra kohta mingisuguseid lisa-ettepanekuid ei

tehta, siis panen ma ta hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Wastu ei olda. Sellega on ettepanek wastu wõetud. Enne koosoleku lõpetamist tuletan meelde, et homme kell 4 p. l. on parlamentidewahe- lise rühma üldine koosolek, millest kõiki Riigikogu liikmeid osa wõtta palun. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma.**

Abiesimees **A. Kerem.**

Abisekretäär **J. Bergman.**

